

**Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT
ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma**

**The Ability of Artificial Intelligence Based Applications to Answer Religious
Questions: A Comparison in the Context of ChatGPT and Fatwas of the Supreme
Council of Religious Affairs**

Yusuf ÇINAR

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kırâat İlmî Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
Asst. Prof. Dr., Ankara Social Sciences University, Faculty of Theology, Department of Basic
Islamic Sciences, Department of Qur'anic Reading and Qiraat, Ankara, Türkiye.
yusufcinar512@hotmail.com **ORCID:** 0000-0001-7759-3156

Ahmet EKİNCİ

Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam
Hukuku Anabilim Dalı, Kars Türkiye.
Assoc. Prof. Dr., Kafkas University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic
Sciences, Department of Islamic Law, Kars, Türkiye.
ahmedekinci@hotmail.com **ORCID:** 0009-0008-5840-0441

Atıf/©: Yusuf Çınar-Ahmet Ekinci. "Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları
Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir
Karşılaştırma", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/23 (Ocak 2025), 62-97.

Citation/©: Çınar, Yusuf-Ekinci, Ahmet. "The Ability of Artificial Intelligence Based Applications to
Answer Religious Questions: A Comparison in the Context of ChatGPT and Fatwas of the Supreme
Council of Religious Affairs", *Kafkas University Faculty of Divinity Review* 12/23 (January 2025),
62-97.

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi : 10.17050/kafkasilahiyat.1568536

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 16 October / Ekim 2024

Accepted / Kabul Tarihi: 12 November / Kasım 2024

Published / yayın Tarihi: 15 January / Ocak 2025

Volume / Cilt: 12; **Issue / Sayı:** 23; **Pages / Sayfa:** 62-97.

Suggested ISNAD Citation: Çınar, Yusuf-Ekinci, Ahmet. "Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini
Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Bağlamında Bir Karşılaştırma",
Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12/23 (Ocak- 2025), 62-97.

Notlar/Notes

**Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir**

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

www.dergipark.org.tr

The Ability of Artificial Intelligence Based Applications to Answer Religious Questions: A Comparison in the Context of ChatGPT and Fatwas of the Supreme Council of Religious Affairs

Yusuf ÇINAR
Ahmet EKİNCİ

Abstract

With the developments in the scientific field, the world has been introduced to the concept of artificial intelligence since the 1950s. With this technology, it is aimed to perform many jobs that are basically performed by human intelligence by machines. The developments that have continued until today have increased rapidly in the last 20 years and many important services for the end user have been introduced. GPT applications established by the OpenAI company have assumed a pioneering role among these services in the field of natural language processing. In this study, ChatGPT-4.0 and ChatGPT-3.5 versions of ChatGPT, which is one of the most common language processing applications today, were asked current fiqh questions and the information provided by ChatGPT about Islamic law was evaluated. The accuracy of the answers given by ChatGPT-4.0 and ChatGPT-3.5 to the relevant questions were compared with the decisions of the Supreme Board of Religious Affairs, and for the answers to the questions that are not included in the board decisions, a comparison was made by referring to classical fiqh sources and current studies. In addition, the questions directed to ChatGPT-4.0 were also asked to ChatGPT-3.5 and it was determined whether there was a difference in answers between both versions of ChatGPT.

Keywords: *Fiqh, Islamic Law, Fatwa, Artificial Intelligence, OpenAI, ChatGPT*

Yapay Zeka Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma

Yusuf ÇINAR
Ahmet EKİNCİ

Öz

Bilimsel alanda yaşanan gelişmelerle birlikte 1950'li yıllardan itibaren dünya yapay zekâ kavramıyla tanışmıştır. Bu teknolojiyle birlikte temelde insan zekâsıyla gerçekleştirilen birçok işin makineler tarafından yapılması amaçlanmaktadır. Günümüze değin devam eden gelişmeler son 20 yılda büyük bir hızla artmış ve son kullanıcıya yönelik birçok önemli hizmet devreye girmiştir. OpenAI şirketinin kurduğu GPT uygulamaları doğal dil işleme alanında söz konusu hizmetler arasında öncü olacak bir rol üstlenmiştir. Bu çalışmada günümüzde en yaygın dil işleme uygulamalarından olan ChatGPT'nin ChatGPT-4.0 ve ChatGPT-3.5 versiyonlarına güncel fıkhi sorular yöneltilerek ChatGPT'nin İslam hukukuna dair vermiş olduğu bilgiler değerlendirilmiştir. ChatGPT-4.0 ve ChatGPT-3.5'in ilgili sorulara verdiği cevapların doğruluğu Din İşleri Yüksek Kurulu kararlarıyla, kurul kararlarında yer

almayan soruların cevapları için ise klasik fıkıh kaynakları ile güncel çalışmalara müracaat edilerek karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca ChatGPT-4.0'e yöneltilen sorular, ChatGPT-3.5'e de sorularak ChatGPT'nin her iki versiyonu arasında cevap farklılığı olup olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İslam Hukuku, Fetva, Yapay Zeka, OpenAI, ChatGPT

Giriş

Yapay zekâ; bilgisayarın ya da bilgisayarın kontrolünde olan bir robotun, akıl yürütme, keşfetme, tecrübe etme ve öğrenerek gelişme gibi insana özgü yeteneklerle kuşatılarak insana özgü görevleri yerine getirebilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu kavram ilerleyen teknoloji ile bağlantılı olarak değişim geçirmektedir. Yapay zekânın amacı insan zekâsı ile gerçekleştirilebilen işleri yapabilecek makineler üretmek, bu makineleri daha akıllı ve yararlı duruma getirmek olarak ifade edilebilir.

Yapay zekâ fikrinin temelleri 1950'li yıllarda Alan Turing tarafından atılmıştır. “O makineler düşünebilir mi?” yönündeki soru ve eleştirileri cevaplandığı “Hesaplamalı Makinalar ve Zekâ” isimli çalışması ile yapay zekânın oluşturucusu olarak kabul edilmiştir. Terim olarak “Yapay zekâ” kavramı ise 1956 yılında yapılan Dartmouth Konferansında ilk defa John McCarthy tarafından kullanılmıştır. Sonrasında ise 1970'li yıllara kadar süren ve karanlık dönem olarak adlandırılan yapay zekâ adına kayda değer ilerlemelerin ortaya çıkmadığı yaklaşık 15-20 yıllık bir zaman dilimi söz konusu olmuş, bu dönemden sonra dünyayı etkisi altına alacak modern çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.¹

Yapay zekânın çalışma prensibi verileri analiz ederek sonuca ulaşmayı hedeflemektedir. Bu nedenle günümüz teknoloji şirketleri için insanoğlu, ticari açıdan değer taşıyan bir veri kaynağı olarak algılanmaktadır. Bilgisayar, telefon ve giyilebilen teknolojik cihazlar ile insanlardan alınan veriler sürekli olarak büyük çaplı veri depolama merkezlerinde depolanmaktadır. İstatistiki açıdan kıymeti haiz olan bu veriler finans, pazarlama, sağlık, teknoloji geliştirme, askeri strateji vb. birçok yerde kullanıcı davranışlarını, ilgi alanlarını ve tercihlerini analiz etmek için kullanılmaktadır.

Yapay zekâ genellikle iki kategori üzerinde çalışmaktadır. Bunlar makine öğrenmesi ve derin öğrenmedir. Makine öğrenmesi 1950 yıllardan beri üzerinde çalışılan ve belirlenmiş talimatları takip etmek yerine veri analizine dayalı olarak kendi kendine öğrenmeyi sağlayan yapay zekâ modelidir. Fakat veri tek başına yeterli kabul edilmemektedir. Bunun yanında doğru tasnifin de sonuçlarda ulaşılacak doğruluk payını artıracığı söylenebilir. Bu öğrenme sisteminde tasnif, veri yoğunluğu ve deneyimin, daha doğru neticeler elde edebilmek için önemli olduğu anlaşılmaktadır.²

Derin öğrenme daha karmaşık bir öğrenme biçimini ifade etmektedir. Çok katmanlı ve sinir ağlarına benzer bir yapı ile işlem gerçekleştirilmektedir. Bu sistemde de öğrenme

¹ Atıncı Yılmaz, *Yapay Zeka* (İstanbul: İnkılap Yayınevi Yayın San, 2020), 6-7, 14.

² Pedro Domingos, “A Few Useful Things to Know about Machine Learning”, *Association for Computing Machinery* 55/10 (Ekim 2012), 80-81.

işlemi veri analizine dayandığı için veri yoğunluğunun önemi söz konusudur. Bu öğrenme biçiminin mimarisi, insan beyninin çalışma şeklini taklit etmek üzerine kurulmuştur. İnsan duyu organları örnek verilecek olursa ilk olarak göz ile veri girişi sağlanmakta daha sonra bu veriler zihinde tasnif edilerek çıktı elde edilmektedir. Derin öğrenmede buna benzer bir yöntem kullanılarak verilerin daha geniş bir yelpazede toplanmasını ve farklı perspektifler gözetilerek tasnif edilmesini sağlamaktadır. Derin öğrenmenin son yıllarda kullanım açısından daha yaygın hale geldiği söylenebilir.³

Yapay zekâ kavramının doğuşuyla birlikte onun öğrenmesini sağlayabilmek için oluşturulmuş yazılımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapay zekâ kavramının sahibi olan John McCarty'nin 1957 yılında ortaya koyduğu program dili LISP'in (List Processing) de yapay zekâ öğrenmesi için hazırlanmış ilk yazılımlardan olduğunu söylemek mümkündür.⁴ Perceptron, ADALINE, Neocognitron, Backpropagation gibi modeller de bu kapsamda değerlendirilebilir.⁵

Özellikle 1980'li yıllardan sonra derin öğrenmeye ilgi artmış 2010'lu yıllardan sonra ise zirve sayılabilecek dönemini yaşamıştır. Örneğin; imageNet⁶ yarışmasında ilk 5 için, 2010'larda yüzde 30 civarında değerlendirilen hata oranları 2015'li yıllara gelindiğinde %3,6 ya kadar düşmüştür. Bu durum yapay zekânın ne ölçüde büyük bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Geçmiş yıllara nazaran veri depolamanın çok yüksek seviyelere çıkmasının büyük bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Bu durum aynı zamanda derin öğrenme için yapılan yazılımlarda büyük artışa neden olmuştur.⁷ Veri artışı ve hata payının önemli ölçüde düşmesine paralel olarak yapay zekâ teknolojisinin uygulama alanlarının hızla genişlediği söylenebilir. Görüntü işleme, ses işleme, otomasyon ve robotik bu alanlardan bazılarıdır.⁸ Bunlar arasında çalışmamıza konu olan uygulama doğal dil işleme (Natural Language Processing-NLP) alanında yer alan OpenAI şirketinin tasarlayıp son kullanıcıya sunduğu ChatGPT uygulamasıdır.

Ülkemiz özelinde yapay zekâ konusunda İslami ilimler alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde konu hakkında birincisi 2021 yılında Atatürk ve Ağrı Üniversiteleri iş birliğiyle gerçekleştirilen “Yapay Zekâ, Transhümanizm, Posthümanizm ve Din”, ikincisi ise

³ Samira Pouyanfar vd., “A Survey on Deep Learning: Algorithms, Techniques, and Applications”, *Association for Computing Machinery* 51/5 (Eylül 2019), 2.

⁴ Yılmaz, *Yapay Zeka*, 6.

⁵ Ferdi Doğan - İbrahim Türkoğlu, “Derin Öğrenme Modelleri ve Uygulama Alanlarına İlişkin Bir Derleme”, *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi* 10/2 (2019), 412.

⁶ ImageNet 14 milyondan fazla görüntünün bulunduğu bir veri tabanıdır. 2010 yılından bu yana derin öğrenme açısından önemli kabul edilen, Büyük Ölçekli Görsel Tanıma Yarışmasını (Large Scale Visual Recognition Challenge [ILSVRC]) yürütmektedir; Wikipedia (WIKI), *ImageNet* (Erişim 07 Mayıs 2023).

⁷ Özkan İnik - Ülker Erkan, “Derin Öğrenme ve Görüntü Analizinde Kullanılan Derin Öğrenme Modeller”, *Gazi Osman Paşa Bilimsel Araştırma Dergisi (GBAD)* 6/3 (2017), 86-87.

⁸ Avneet Panuu, “Artificial Intelligence and its Application in Different Areas”, *International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT)* 4/10 (2015), 79-80.

2022 yılında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından yapılan “İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” isimli iki sempozyum yapıldığı görülmektedir. Bu sempozyumlarda yapay zekâyla alakalı yüze yakın bildiri sunulmuştur. Bu bildirimler arasında çalışmamızla ilgili Dr. Muhammet Yurtseven’in kaleme aldığı “İslamî Finans Alanında Yapay Zeka İle Tasarlanmış Fetva Uygulamaları: “Robo Shariah Advisor ve Smart Mufti Örneği”⁹ bildirisini bulunmaktadır. Bu çalışmada İslamî Finans Endüstrisinde var olan veya sonradan ortaya çıkan enstrümanların işletilmesinde Smart Mufti ve Robo Shariah isimli yapay zekâ tabanlı uygulamaların rolü ve verimliliği ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca konu hakkında Ahmet Faruk Çelik tarafından yürütülen “Osmanlı Dönemi Fetva Mecmualarının Karşılaştırılmasında Yapay Zekâ Yöntemlerinin Kullanılması”¹⁰ isimli proje 2022 yılı Haziran ayından itibaren TÜBİTAK bünyesinde yürütülmektedir. Bu projeye, metin analizi yöntemi kullanılarak Minkârizâde Yahya Efendi’nin fetvaları ile diğer fetva mecmualarındaki fetvaların karşılaştırılması ve aralarındaki benzerlik oranının tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Konumuzla alakalı bu iki çalışma dışında yapay zekânın mahiyeti, hukuki kişiliği ve sorumluluğu, içtihat ehliyeti, etik ve ahlaki açıdan konumu gibi konularda çalışmalar da bulunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, toplumun yapay zekâ ile kurduğu ilişkilerin günden güne arttığı göz önüne bulundurulduğunda, bu konunun ilerleyen günlerde araştırmacıların daha fazla ilgisini çekeceği ve daha geniş bir perspektifle ele alınarak inceleneceği görülmektedir.

Çalışmamızda yapay zekâ kavramı ve yapay zekânın tarihsel serencamı ile yapay zekânın kullanım alanları hakkında bilgiler verilecektir. Bu bağlamda doğal bir dil işleme uygulaması olan ChatGPT’nin doğuşu ve gelişimi hakkında bilgiler verildikten sonra günümüzde yapay zekânın geldiği nokta ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca ChatGPT uygulamasının verdiği bilgilerde yeterliliği, sonuçlarının stabil olup olmadığı, veri toplama süreçlerinin ve kaynaklarının akademik anlamda durumu incelenecektir. Ardından ChatGPT’nin fıkhi sorulara verdiği yanıtlarda başvurduğu kaynaklar, kaynak sıralaması, verdiği bilgilerde mezhep önceliği ve bu bilgilerin doğruluğu gözlemlenecektir. Araştırmada sosyal hayatın akışı içerisinde insanların karşılaştıkları fıkhi problemler göz önünde bulundurulacaktır. Bu bağlamda Din İşleri Yüksek Kurulu’na sıkça sorulan sorular esas alınarak ChatGPT-4.0 ve ChatGPT-3.5’e sorular yöneltilenir. Sorular belirlenirken aşırı detay gerektiren karmaşık sorulardan uzak durulmaya çalışılacaktır. Yöneltilen sorulara ChatGPT-4.0 ve ChatGPT-3.5’in verdiği cevaplar, konu hakkında Din İşleri Yüksek Kurulu’nun verdiği yanıtlarla karşılaştırılacaktır. Kurul fetvalarında cevabı bulunmayan

⁹ Muhammet Yurtseven, “İslamî Finans Alanında Yapay Zeka İle Tasarlanmış Fetva Uygulamaları: “Robo Shariah Advisor ve Smart Mufti Örneği” (Burdur, 2022).

¹⁰ Ahmet Faruk Çelik - Taha Emre, “Şeyhülislam Fetva Mecmualarındaki Benzerlik Oranlarının Tespitinde Yeni Bir Yöntem Arayışı Olarak Yapay Zekâ’nın Kullanılması” (Burdur, 2022).

soruların yanıtları için klasik fıkıh kaynakları ile güncel çalışmalara müracaat edilerek ChatGPT'nin verdiği yanıtların doğru olup olmadığı kontrol edilecektir. Öte yandan ChatGPT-4.0'e yöneltilen sorular, ChatGPT-3.5'e de sorulacak ve ChatGPT'nin her iki versiyonu arasında cevap farklılığı olup olmadığı varsa iki versiyon arasındaki cevap farklılıklarına da yer verilecek böylelikle ChatGPT-4.0'in ne denli geliştirildiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca ChatGPT'nin her iki versiyonunun da verdikleri cevaplara kendi yorumlarını katıp katmadıkları gözlemlenecektir. Elde edilen bulgular çalışmanın sonuç kısmında değerlendirilecektir.

1. Yapay Zekâ

1.1. Doğal Dil İşleme Uygulamaları ve ChatGPT

Doğal dil işleme uygulamaları derin öğrenme mimarilerini kullanarak, insanlarla etkileşime geçebilecek, akıllı ve öğrenebilen sistemler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunu yapabilmek için Convolutional Sequence to Sequence (ConvS2S), Recurrent Neural Networks (RNNs), Long Short-Term Memory (LSTM) ve Gated Recurrent Units (GRUs) gibi faydalı sonuçlar da üretmiş olan mimariler kullanılmaktadır. Fakat ChatGPT bu mimarilerden farklı olarak Google tarafından 2017 yılında derin öğrenme için sunulan “Transformer” adı verilen mimariyi kullanmaktadır. Bu mimaride kullanılan “dikkat mekanizması” (Kendi kendine dikkat/Self-attention) bir kelimenin anlamını belirlemek için diğer kelimelerin o kelimenin anlamı üzerindeki etkisini de dikkate alarak sonuç üretmeyi amaçlamaktadır. Bu modellemenin kendinden önceki diğer mimarilere göre daha iyi sonuç verdiği beraberinde yayımlanan bir makale ile ortaya konulmuştur.¹¹

GPT insan dilinin anlaşılması, analiz edilmesini ve üretilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle olabildiğince büyük bir veri kümesi kullanılarak yapay zekâ desteği ile hatayı minimize etmeyi amaçlamaktadır. GPT, kişisel verileri kullanmadığını ve halka açık haber, akademik makale vb. metinlerden yararlandığını ifade etmektedir.

1.2. ChatGPT-4'ün Fıkıh Sorularında Kullandığı Kaynaklar

GPT-4, verdiği bilgileri çeşitli güvenilir kaynaklardan elde ettiğini ve bu alanda başvurduğu kaynakların genellikle İslam hukuku ve dini uygulamalar hakkında bilimsel, dini ve akademik literatürü içerdiğini belirtmektedir. Fıkıhla ilgili kaynaklarını, Kur'an, Hadis, fıkıh kitapları, akademik ve bilimsel makaleler ile resmi fetva kurulları olarak sıralamaktadır. Bu kaynaklara ek olarak, farklı İslam mezheplerinin ve toplulukların görüşlerini de dikkate aldığını ifade eden GPT-4, kendisinin yapay zekâ olduğunu ve verdiği

¹¹ Makalede “self-attention” mekanizmasının okuduğunu anlama, soyut özetleme, görevinden bağımsız olarak cümle örnekleri öğrenme gibi çeşitli görevde başarılı olduğu ifade edilmektedir Ashish Vaswani vd., “Attention Is All You Need”, *31st Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017)*, 2017, 2.

bilgilerin genellikle genel ve özet olduğunu kesin bilgiye ulaşmak veya kişisel dini tavsiye almak için bir İslam âlimi veya uzmanına başvurulması gerektiğini kaydetmektedir.¹²

1.3. ChatGPT-4’ün Fıkıh Sorularında Kullandığı Kaynak Sıralaması

GPT-4, bir dil modeli olarak, fıkıh sorularında kullandığı bilgileri çeşitli kaynaklardan elde ettiğini ve bu verileri bir konu hakkında bilgi sunarken kullandığını belirtmektedir. Ancak GPT-4, kendisinin belirli bir kaynak sıralaması yapmayı veya belirli bir kaynağı diğerinden daha çok öne çıkarmayı tercih etmediğine vurgu yapmaktadır. Amacının verdiği bilgilerin doğru ve dengeli olmasını sağlamak olduğunu ve bunun için genellikle güvenilir ve kabul edilmiş kaynaklardan gelen bilgilere dayandığını kaydetmektedir. Diğer yandan kendisinin bir yapay zekâ modeli olduğunu ve kaynakları doğrudan referans vererek veya alıntı yaparak kullanmadığını ifade etmektedir. Özetle kendisinin belirli bir konu hakkında bilgi sağlarken, çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgileri kullandığını ve bunları genellikle eğitim verilerinde bulunan geniş ve çeşitli metinlerden elde ettiğini ve belirli bir kaynak sıralaması yapmadığını belirtmektedir.¹³

1.4. ChatGPT-4’ün Verdiği Yanıtlarda Mezhep Önceliği

ChatGPT-4, bir yapay zekâ modeli olarak belirli bir İslam mezhebine ait olmadığını, verdiği bilgileri çeşitli kaynaklardan ve tüm İslam mezheplerini kapsayan bir bakış açısından sunduğunu ve bu mezheplerin Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, Ca’ferî ve diğer mezheplerin de dâhil olduğunu kaydetmektedir. Bununla birlikte, bazı konu yorumlarının mezheplere göre önemli ölçüde farklı olduğunu ve bu gibi durumlarda genellikle bu farklılıkları belirtmeye çalıştığını kaydettikten sonra ChatGPT-4, belli bir mezhebin bir konu hakkında görüşünü öğrenmek için yerel bir İslam âlimi veya hukuk uzmanına danışmayı önermektedir.¹⁴

1.5. ChatGPT-4’ün Verdiği Yanıtların Güvenilirliği

ChatGPT-4, kendisinin OpenAI tarafından eğitilmiş bir dil modeli olduğunu ve genel bilgiler, veriler ve olgular üzerine eğitim aldığı bilgi sağlama konusunda yüksek bir doğruluk düzeyine sahip olduğunu belirttiikten sonra genel olarak verdiği bilgilerin doğruluk düzeyini on üzerinden 8-9 olarak değerlendirmektedir. Öte yandan her ne kadar genellikle verdiği bilgiler güvenilir olsa da özellikle dini konular, hukuk, tıp gibi spesifik ve karmaşık konularda son bilgiye ulaşmak veya kişisel tavsiye almak için bir uzmana danışmanın her zaman en iyisi olacağını belirtmektedir. İslam hukuku gibi konularda özellikle, bilgiler mezhepler ve âlimler arasında farklılık arz edeceği için belirli bir konuda

¹² Bk. Ek-1.

¹³ Bk. Ek-2.

¹⁴ Bk. Ek-3.

kesin bir yanıt almak için yerel bir İslam hukuku uzmanına veya âlimine danışmayı önermektedir.¹⁵

2. Chatgpt Tabanlı Yapay Zekâ Uygulamalarının Fikhî Soruları Yanıtlama Yeteneği

Bu başlık altında gündelik hayatta insanların sıkça karşılaştıkları fikhî problemler göz önünde bulundurularak ChatGPT-4.0 ve ChatGPT-3.5’e sorular sorulacaktır. Yöneltilen sorulara ChatGPT-4.0 ve ChatGPT-3.5’in verdiği cevaplar, konu hakkında Din İşleri Yüksek Kurulu’nun verdiği yanıtlarla, kurul fetvalarında cevabı bulunmayan soruların yanıtları ise klasik fıkıh kaynakları ve güncel çalışmalarla karşılaştırılacaktır. Böylelikle ChatGPT’nin verdiği yanıtların doğru olup olmadığı kontrol edilecektir. Ayrıca ChatGPT’nin her iki versiyonu arasında cevap farklılığı olup olmadığı da tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Taharet (Temizlik)

2.1.1. Mestler üzerine mesh etmek caiz mi?

ChatGPT-4, mestler üzerine mesh etmeyi “bir kişinin mestlerinin üzerini ıslak elle sıvazlaması” şeklinde tanımladıktan sonra mestler üzerine meshin belirli koşullar çerçevesinde kabul edileceğini belirtmektedir. Bu şartları ise mestlerin abdestliyen giyilmiş olması, mestlerin belirli özelliklere sahip olması (mestlerin genellikle ayakların tamamen kaplanması ve işleyişinin çalışır durumda olması) ve mesh etmenin belirli bir süre ile sınırlı olması şeklinde kaydettikten sonra mestler üzerine meshin süresi hakkında Sünnî mezhepler arasında farklı görüşler olabileceğini özellikle Şîî mezhepleri ile bazı Sünnî mezheplerin mestler üzerine mesh etmeyi kabul etmeyebileceğini belirtmektedir.¹⁶

Konu hakkında Din İşleri Yüksek Kurulu, İslâm âlimlerinin abdest alırken ayağa giyilen deri ve benzeri sert ve dayanıklı maddelerden yapılan mestler üzerine mesh etmenin, Rasûlullah’ın (s.a.s.) sünnetiyle sabit olduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kurul, Hanefî mezhebince tercih edilen görüşe göre, mestlerin normal bir yürüyüşle yaklaşık beş km veya daha fazla yürüyecek kadar dayanıklı olması, ayağa giyildiğinde bağısız olarak durabilecek kadar sağlam ve kalın olması, ayakları aşık kemikleriyle beraber örtmesi, suyu emerek hemen ayağa su geçirmemesi, içini göstermeyecek kadar kalın olması ve mestlerin her birinde üç parmak kadar delik, yırtık ve sökük olmaması gerekmektedir.¹⁷ Sünnî fıkıh mezheplerinin tamamı mestler üzerine mesh edilmesinin câiz olduğu hususunda hem fikirdirler.¹⁸ Şîî mezheplerden Ca’ferîler’e göre

¹⁵ Bk. Ek-4.

¹⁶ Bk. Ek-5.

¹⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı” (Erişim 22 Eylül 2023) <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/82/corap-uzerine-mesh-etmek-caiz-midir>

¹⁸ Muhammed b. Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru’l-Marife, 1993), 1/8, 97; Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415), 1/114, 142; Ebû Abdillâh

mestler üzerine mesh sadece takiyye durumunda câizken¹⁹ Zeydî ve İsmâîlîler’e göre hiçbir surette caiz değildir.²⁰

Cumhura göre mestler üzerine meshin süresi yolcu olmayanlar için bir gün bir gece, yolcular için üç gün üç gecedir. Mâlikî fakihleri ise ayaktan çıkarılmadığı ve guslü gerektiren bir durum olmadığı sürece mestler üzerine devamlı şekilde mesh yapılabileceğini savunurlar.²¹

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün verdiği cevapta mest için ileri sürdüğü şartların eksik olduğu bilgisi ile Sünnî mezheplerce mestler üzerine meshin kabul edilmeyebileceği şeklindeki yanıt yanlıştır.

2.1.2. Şafîiler’e göre kan abdesti bozar mı?

ChatGPT-4, Şafîî mezhebine göre vücuttan çıkan kanın genellikle abdesti bozduğunu ve bu kanın yara kanaması, burun kanaması veya dış etinden gelen kan dâhil olmak üzere vücuttan çıkan her türlü kan için geçerli olduğunu belirtmektedir.²² ChatGPT-3.5, Şafîî mezhebine göre, kanın abdesti bozmayacağı ve kanın akması durumunda yeniden abdest alınması gerekmediğini kaydetmektedir.²³

Konu hakkında Din İşleri Yüksek Kurulu, Şafîî mezhebine göre ön ve arkadan çıkan kan dışında vücudun herhangi bir yerinden gelen kanamaların abdesti bozmayacağını belirtmektedir.²⁴

Bu bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün verdiği cevabın yanlış olduğu görülmektedir. Diğer yandan bir önceki versiyon olmasına rağmen ChatGPT-3.5’in ilgili soruya genel anlamda doğru cevap verdiği görülmektedir.

2.2. Namaz

2.2.1. İslam dininde kaç vakit namaz vardır ve bu vakitler nelerdir?

ChatGPT-4, İslam’da beş vakit farz namaz olduğunu, namazların gün boyunca belirli zaman dilimlerinde kılındığını ve bu namazların her birinin özgün sayıda rekâttan

---

Muhammed b. İdrîs b. Abbâs Şafîî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1410), 1/42, 47-48; Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü’l-Kahire, 1968), 1/98, 206.

¹⁹ Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Bâbeveyh, *Men lâ yahduruhü’l-fakîh* (Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Metbûat, 1406), 1/39-40.

²⁰ Yahya b. Hüseyin Hâdî-İlelhak, *Kitâbü’l-ahkâm fi’l-helâl ve’l-harâm*, thk. Murtazâ b. Zeyd Mahatvarî (San’a: Mektebetü Bedr, 2014), 1/67-68; Nu’mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr Kadı Nu’mân, *İktisâr* (Beyrut: Dâru’l-Evdâ’, 1416), 14; Nu’mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr Kadı Nu’mân, *Deâimü’l-İslâm* (Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Metbûat, 2014), 1/108-110.

²¹ Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2004), 1/27.

²² Bk. Ek-6.

²³ Bk. Ek-7.

²⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı” (Erişim 22 Eylül 2023). <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/73/hemoroidbasur-hastaligi-sebebiyle-meydana-gelen-kanamadan-dolayi-abdest-bozular-mu>

oluşturduğunu belirttikten sonra beş vakit namazın isimlerine, vakitlerine ve rekât sayılarına yer vermektedir. ChatGPT-4, sabah namazı vaktini “güneşin doğmasından önce, sabahın erken saatlerinde kılınır”, ikindi namazının başlangıç vaktini ise “kapsamlı olarak sonra, parçalanmış batışına yaklaşıldığı zaman” şeklinde vermektedir.²⁵

ChatGPT-3.5, İslam hukukuna göre günde beş vakit farz namaz olduğunu belirttikten sonra namazların isim ve vakitlerini vermektedir. ChatGPT-3.5, öğle namazı vaktini “Güneşin doğuşundan öğle vaktine kadar olan zaman dilimi”, ikindi namazı vaktini “Öğle vaktinden güneşin batışına yaklaşık 2-3 saat kadar önceki zamana kadar olan zaman dilimi” ve yatsı namaz vaktini ise “Kızıldeniz rengi gökyüzü tamamen karardıktan sonra gece yarısına kadar olan zaman dilimi” şeklinde vermektedir.²⁶

Sabah namazının vakti, ikinci fecrin doğmasından başlayarak güneşin doğmasına kadar devam eder.²⁷ Öğle namazının vaktinin zeval ile başladığı konusunda fakihler arasında ittifak vardır. İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre öğle namazı vakti, her şeyin gölgesi ‘fey-i zevâl’ hariç kendisinin bir mislî olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. İmam Ebû Hanîfe’ye göre ise öğle vaktinin bitişi, her şeyin gölgesi “fey-i zevâl” hariç kendisinin iki mislî olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar.²⁸ İkinci namazı vaktinin başlangıcı, öğle namazı vaktinin sona ermesine bağlı olduğu için öğle namazının sona ermesi konusundaki görüş ayrılığı ikindi vaktinin başlamasına da yansımıştır.²⁹ Akşam namazının vakti; güneşin batması ile başlayıp, İmam Ebû Hanîfe’ye göre güneşin batışından sonra ufukta kalan aydınlık kayboluncaya kadar devam eder. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’le birlikte diğer mezheplere göre ise akşam namazının son vakti, güneşin batışından sonraki kızılık gidinceye kadar devam eder.³⁰ Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti çıktıktan sonra başlar, “imsak” vaktine (tan yerinin ağarmaya başlamasına) kadar devam eder.³¹

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT’nin her iki versiyonu da farz namazlarının sayısı ile ilgili soruya Sünnî mezheplere göre doğru yanıt verirken namazların başlangıç ve bitiş vakitlerine ilişkin soruya her iki versiyonun da yanlış yanıtladığı bununla birlikte ChatGPT-4’ün bu konuda verdiği cevabın daha az hatalı olduğu görülmektedir.

²⁵ Bk. Ek-8.

²⁶ Bk. Ek-9.

²⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi?* (Erişim 12 Eylül 2023).

²⁸ *İbn Rüşd, Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*, 92-94; Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd Mevsilî, *el-Muhtâr* (Konya: Tekin Kitapevi, 2014), 26.

²⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - İkinci namazının vakti ne zaman başlar ve ne zaman sona erer?* (Erişim 10 Eylül 2023).

³⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Akşam namazı ne zamana kadar kılınır?* (Erişim 20 Eylül 2023).

³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?* (Erişim 10 Eylül 2023).

2.2.2. Namazların cem edilmesi caiz mi? Konu hakkında mezheplerin görüşlerini verebilir misin?

ChatGPT-4, namazların cem edilmesini “namazların birleştirilerek kılınması” şeklinde tanımlamakta ve konu hakkında İslam mezhepleri arasında farklı görüşlerin bulunduğunu kaydetmektedir. Hanefî mezhebinin normal şartlar altında namazların cem edilmesine izin vermediğini ancak yolculuk, hastalık veya benzeri durumların istisna olabileceğini belirtmektedir. Şafîler mezhebinin görüşünün de genellikle Hanefî mezhebiyle aynı olduğunu fakat çok yoğun yağmur veya kar yağışı gibi hava koşulları nedeniyle mezhepte namazların birleştirilmesinde bazı istisnalarının bulunduğunu ifade etmektedir. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin daha geniş bir yelpazede namazların birleştirilmesine izin verdiklerini ve onların hac veya umre ziyareti sırasında namazların birleştirilmesini kabul ettiklerine vurgu yapmaktadır. Şî Ca’ferî mezhebinin ise normal şartlar altında dahi öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarının cem edilerek kılınmasını kabul ettiklerini vurgulamaktadır.³²

ChatGPT-3.5, namazların cem edilmesini “birden fazla namazın aynı zamanda ve aynı imam önderliğinde kılınması” anlamına geldiğini ifade ettikten sonra konu hakkında mezhepler arasında farklı yaklaşımlar ve hükümler olduğunu belirtmektedir. Fakat cevabın devamında namazların cem edilmesini, namazların cemaatle kılınması şeklinde algılamakta ve ona göre cevap vermektedir.³³

Din İşleri Yüksek Kurulu, Hanefî mezhebine göre namazların cem edilmesinin sadece hacılar için Arafat ve Müzdelife’de söz konusu olduğunu hac dışında namazları cem edilerek kılınmasının caiz görülmediğini ifade etmektedir. Aralarında bazı konularda ihtilaf olmakla birlikte diğer mezheplere göre de namazların cem edilmesinin hac dışında yolculuk, yağmur, fırtına gibi mazeretlerle caiz olduğunu belirtmektedir. Ca’ferî mezhebine göre ise öğle ile ikindi akşam ile yatsı namazlarının cem edilmesi normal şartlarda da caizdir.³⁴

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün Hanefî mezhebinde istisnai bir durum olarak yolculuk, hastalık veya benzeri hallerde namazların cem edilmesine müsaade ettiği yönünde verdiği cevabın yanlış olduğu görülmektedir.

2.2.3. Namazların cemaatle kılınması farz mıdır?

ChatGPT-4, namazların cemaatle kılınmasının İslam’da büyük önem taşıyan bir uygulama olduğunu ve Hz. Peygamber’in cemaatle kılınan namazın, yalnız kılınan namaza göre çok daha fazla sevap getirdiğini ifade ettikten sonra cemaatle namaz kılma

³² Bk. Ek-10.

³³ Bk. Ek-11.

³⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?* (Erişim 22 Eylül 2023).

zorunluluğunun mezheplere göre farklılık arz ettiğini belirtmektedir. Hanefî mezhebine göre, cemaatle namaz kılmanın farz-ı kifâye olduğunu Şafîî, Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise cemaatle namaz kılmanın erkekler için sünnet-i müekkede olduğunu kaydetmektedir.³⁵ ChatGPT-3.5, namazların cemaatle kılınmasının sünnet olup teşvik edilen bir uygulama olduğunu belirtmektedir.³⁶

Din İşleri Yüksek Kurulu, Hanbelîler’e göre farz namazların cemaatle kılınmasının erkekler için farz-ı ayın, Şafîîler’e göre farz-ı kifâye olduğunu Hanefî ve Mâlikîler’e göre ise cuma namazı dışındaki farz namazların cemaatle kılınmasının gücü yeten erkekler için müekkede sünnet olduğunu kaydetmektedir.³⁷

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün konu hakkında mezhep görüşlerine dair verdiği cevabın yanlış olduğu, ChatGPT-3.5’in ise konu hakkında genel değerlendirme yaparak yanlış bilgiler verdiği görülmektedir.

2.3. Oruç

2.3.1. Oruç tutmanın yasak olduğu günler hangileridir?

ChatGPT-4, İslam’da oruç tutmanın yasak olduğu belirli günlerin olduğunu kaydettikten sonra bu günlerin Ramazan Bayramının birinci günü ve Kurban Bayramı’nın birinci günü ile teşrik günleri denilen Kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günü olduğunu belirtmektedir.³⁸

Din İşleri Yüksek Kurulu, oruç tutmanın yasak olduğu günlerin Ramazan Bayramının birinci günü ile Kurban Bayramının dört günü olduğunu belirtmektedir.³⁹

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda konu hakkında ChatGPT-4’ün verdiği cevabın doğru olduğu görülmektedir.

2.3.2. Oruçta hem kazayı hem de kefareti gerektiren durumlar nelerdir?

ChatGPT-4, İslam hukukuna göre belirli durumlarda orucun bozulmasının hem kaza orucu tutmayı hem de kefareti gerektirdiğini ifade ettikten sonra bu durumların genellikle orucu bilerek ve isteyerek bozmakla ilgili olduğunu kaydetmektedir. ChatGPT-4, Ramazan ayında hiçbir mazeret olmaksızın bilinçli olarak cinsel ilişkiye girmek, yemek-içmek veya bilinçli olarak kusma durumunda orucun bozulmasının söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu durumlarda da kişinin hem kaza orucuyla hem de kefaret ödemekle sorumlu olduğunu, kazanın bozulan orucun bir başka gün tutulması, kefaretin ise iki ay üst

³⁵ Bk. Ek-12.

³⁶ Bk. Ek-13.

³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Cemaatle namaz kılmanın hükmü nedir?* (Erişim 22 Eylül 2023).

³⁸ Bk. Ek-14

³⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Oruç tutulması yasak olan günler hangileridir?* (Erişim 22 Eylül 2023).

üste oruç tutma, altmış fakiri doyurma veya bir köle azat etme şeklinde yerine getirileceğini ifade etmektedir.⁴⁰

Din İşleri Yüksek Kurulu, başlanılan Ramazan orucunun, cinsel ilişkide bulunmak suretiyle bozulması veya meşru bir mazeret bulunmaksızın, gıda veya gıda hükmünde olan ya da yenilip içilmesi mutad bir şeyi bilerek yeme ve içmenin Hanefî mezhebine göre hem kaza hem de kefarete gerektirdiğini,⁴¹ kendi isteği ile kusanın ise orucu sadece kaza etmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴² Oruç keffâreti, iki kamerî ay veya altmış gün ara vermeksizin oruç tutmak, buna gücü yetmeyenlerin altmış fakiri bir gün ya da bir fakiri altmış gün doyurmak bunun yanı sıra tövbe edilmesi ve bozulan orucun da kazası gerekir.⁴³

Verilen bu bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün verdiği cevabın Hanefî mezhebine göre doğru olduğu, ancak bilerek kusmanın da orucu bozup hem kaza hem de kefarete gerektirdiği şeklindeki yanıtının yanlış olduğu görülmektedir. Öte yandan ChatGPT-4 ile Din İşleri Yüksek Kurul Kararı karşılaştırıldığında Din İşleri Yüksek Kurulunun eksik bilgi verdiği görülmektedir. Nitekim ChatGPT-4’ün oruç kefaretinde köle azat etmeye yer verirken Din İşleri Yüksek Kurulu buna yer vermemektedir.

2.4. Hac

2.4.1. Yol güvenliği olmayana hac farz mıdır?

ChatGPT-4, haccın sağlıklı ve mali imkânı olan Müslümanlara farz olduğunu ancak İslam hukukunda bunun belirli istisnalarının bulunduğunu belirttikten sonra hacca gitmenin güvenli olmaması durumunda, hac görevinin farz olmaktan çıkacağını kaydetmektedir. Yol güvenliğinin hem fiziksel güvenliği hem de gidiş yollarının güvenliğini içerdiğini ifade ettikten sonra ChatGPT-4, şayet kişi hac yolculuğunu güvenli bir şekilde yapamayacaksa ya da yolculuk kendisine zarar verecekse, bu kişinin hac vazifesinden muaf olduğunu ancak hac görevinin yerine getirilmesi için güvenlik koşullarının iyileşmesi durumunda hac sorumluluğunun tekrar devreye gireceğini kaydetmektedir.⁴⁴

ChatGPT-3.5, İslam tarihinde “yol güvenliği” kavramı, hac ibadeti için yolculuk yapacak kişilerin güvenlik riski altında olmalarını ifade ettiğini, yol güvenliği olmayan kişilerin hac farzından muaf olduğunu ve yol güvenliğinin hem fiziksel güvenlik hem de mali duruma ilişkin zorlukları kapsadığını belirtmektedir. Fiziksel güvenlik riskinin bir bölgede çatışma, savaş, iç karışıklıklar veya ölüm hastalıkları gibi nedenlerle yollarının güvenliği

⁴⁰ Bk. Ek-15.

⁴¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Orucu bozup hem kaza hem de kefarete gerektiren durumlar nelerdir?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁴² Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Kusmak orucu bozar mı?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁴³ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Orucu kasten bozmanın hükmü nedir?* (Erişim 26 Ekim 2023).

⁴⁴ Bk. Ek-16.

sağlanamaması durumunda farz olan haccın ertelenebileceğini veya bu ibadetten muaf olunabileceğini kaydetmektedir. Öte yandan yol güvenliği kavramı altına mali durumun da girdiğini ve hac yolculuğu için gerekli mali kaynakları elde etmede zorlanan kişilerin de hac ibadetinden muaf olduklarını ifade etmektedir.⁴⁵

Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde tercih edilen görüşe göre hac için takip edilecek yolun güvenli olması, haccın edasının şartıyken Mâlikî ve Şâfiîler’e göre ise yol güvenliği, haccın farz oluşunun şartlarındandır. Hacda yol güvenliği, sadece hac için takip edilecek yolun güvenli olmasını ifade etmektedir. Fiziksel güvenlik, yani yolculuğun hac yapacak olana zarar vermemesi “sağlıklı olma”, hac yolculuğu için gerekli mali kaynakları elde etmek ise “malî güce sahip olma” şartı altında ele alınmaktadır.⁴⁶

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün verdiği yanıt, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre doğru olduğu görülmektedir. Öte yandan ChatGPT-4’ün yol güvenliğinin hem fiziksel güvenliği hem de gidiş yollarının güvenliğini kapsadığı yanıtı ile ChatGPT-3.5’in yol güvenliğinin hem fiziksel güvenlik hem de mali duruma ilişkin zorlukları kapsadığı yönündeki cevabının yanlış olduğu görülmektedir.

2.5. Zekât

2.5.1. İslam dinine göre vergi zekât olarak değerlendirilebilir mi?

ChatGPT-4, İslam hukukunda vergi ile zekâtın genellikle ayrı ayrı ele alındığını ve zekâtın, Müslümanların, belirli koşullar altında, sahip oldukları belirli türden varlıkların belirli bir yüzdesini hak sahiplerine vermesini ifade ettiğini verginin ise genellikle devlet tarafından toplanan ve kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılan bir ödeme olduğunu belirtmektedir. Vergi ödemelerinin genellikle kişinin gelire, mülkiyetine veya tüketimine dayalı, zorunlu ödeme olduğunu ifade ettikten sonra çoğu İslam âliminin vergi ödemelerinin zekât yükünü yerine getirmediğini ve zekâtın amacı ile vergi ödemelerinin amacı arasındaki farklılık nedeniyle, her ikisinin ayrı ayrı ele alınması gerektiğini belirttiğini kaydetmektedir.⁴⁷

ChatGPT-3.5, yukarıda verilen bilgilere ilaveten bazı İslam ülkelerinde, zekâtın belirli bir miktarının veya benzer bir kavramın vergi sisteminin içinde yer aldığı uygulamaların bulunabileceğini ve bunun da zekâtın vergi sistemine entegre edildiği veya

⁴⁵ Bk. Ek-17.

⁴⁶ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’ fî tertîbi’s-şerâi’* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986), 2/123; Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî Kurtubî, *el-Kâfi fî fikhi Ehli Medine* (Riyad: Mektebetü’r-Risâle el-Hadîse, 1400), 1/356; Ebû Zekariyya Muhyiddin b. Şeref Nevevî, *el-Mecmu’ şerhü’l-Muhezzeb* (Dâru’l-Fikr, ts.), 7/63, 79; Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Kâfi fî fikhi’l-İmam Ahmed* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1414), 1/466.

⁴⁷ Bk. Ek-18.

belirli bir oranda gelir vergisi şeklindeki tahsil edildiği anlamına geleceği dolayısıyla verilen verginin zekat olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.⁴⁸

Din İşleri Yüksek Kurulu, verginin bir vatandaşlık görevi, zekât ise dinî bir yükümlülük olduğunu belirttikten sonra zekât ile verginin mükellefiyet, temel gaye, oran, miktar ve harcanacağı yerler bakımından birbirinden farklı olduğunu dolayısıyla devlete ödenen vergilerin zekât yerine geçmeyeceğini kaydetmektedir.⁴⁹

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT'nin her iki versiyonunun verdiği yanıtlarının doğru olduğu görülmektedir. ChatGPT-3.5, bazı İslam devletlerinin zekatı vergi sistemine entegre ettikleri bu durumda verilen verginin zekâttan düşüleceği yönündeki verdiği güncel bilgi de ayrı bir önemi haizdir. Bu da ChatGPT-3.5'in bazı konularda ChatGPT-4'den daha güncel bilgi verdiğini göstermektedir.

2.6. Nikâh

2.6.1. İslam dini açısından müt'a nikâhı nedir? Bu uygulama caiz midir?

ChatGPT-4, Müt'a nikâhını “belirli bir süre için yapılan ve süre sonunda otomatik olarak sona eren bir evlilik anlaşması” şeklinde tanımladıktan sonra bu tür bir evlilik hakkında İslam mezhepleri arasında farklı görüşler olduğunu kaydetmektedir. Bu nikâhın Şî mezhepler tarafından kabul edildiği ve caiz olduğunu, Sünnî mezheplerin ise bu nikâh türünü genellikle haram telakki ettiklerini belirtmektedir. Dolayısıyla “müt'a nikâhı caiz mi” sorusuna verilecek cevabın kişinin tabi olduğu mezhebe göre değişkenlik arz edeceğini ifade etmektedir.⁵⁰

Din İşleri Yüksek Kurulu, müt'a nikâhını “aralarında dinî açıdan evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamak üzere anlaşmaları” şeklinde tanımladıktan sonra Ehl-i sünnet âlimlerinin müt'a nikâhı uygulamasının haram kılındığı konusunda ittifak ettiklerini ve bu konuda görüş birliği (icmâ) olduğunu kaydetmektedir.⁵¹ Sünnî fıkıh mezhepleri yanı sıra Şî Zeydîyye ve İsmâîlîyye fıkıh mezheplerine göre de müt'a nikâhı haramdır. Ca'ferîler'e göre ise müt'a nikâhı yapmaktır.⁵²

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4'ün konu hakkında verdiği bilgilerin genel anlamda doğru olduğu, ancak müt'a nikâhının Şî mezhepler tarafından kabul edildiği yönündeki genellemesinin ise yanlış olduğu görülmektedir.

⁴⁸ Bk. Ek-19.

⁴⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Vergi, zekât yerine geçer mi?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁵⁰ Bk. Ek-20.

⁵¹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - “Müt'a nikâhı” ne demektir, hükmü nedir?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁵² Şî mezheplerin müt'a nikâhı hakkındaki görüşleri için bk. Ahmet Ekinci, “Şî Mezhepler Arasında İhtilafı Bir Mesele: Müt'a Nikâhı”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2021), 113-139.

2.6.2. Mahkeme kararıyla boşanma İslam hukukuna göre boşanma sayılır mı?

ChatGPT-4, İslam hukukunda boşanma genellikle bir kocanın eşinden boşanma kararı alması ve bu kararı açıkça ifade etmesi şeklinde gerçekleştiğini ve bunun genellikle "talak" adı verilen bir süreci içerdiğini belirtmektedir. Mahkeme kararlarıyla boşamanın İslam hukuku uygulamalarının bir parçası olduğunu ve genellikle kabul edildiğini kaydettikten sonra mahkeme kararının boşanmayı resmileştirebilmesi için genellikle belirli düzenlemelerin ve koşulların yerine getirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu koşulların ise mahkemenin boşanma sürecinde adaleti sağlanması için genellikle nafaka ödemeleri, çocukların velayeti ve eşlerin mal varlıklarının bölünmesi gibi konuları içerdiğini belirtmektedir.⁵³

İslam hukuku kadına, kocasının arzu edilmeyen fiil ve davranışlarda bulunması, nafakasını temin etmemesi, evini terk etmesi, kendisinden haber alınmaması gibi durumlarda evliliğin sona erdirilmesi için mahkemeye başvurma hakkını vermektedir.⁵⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu, mahkeme yoluyla boşanan eşlerin dinî hükümlere göre bir bâin talâkla boşanmış olduklarını ifade etmektedir.⁵⁵

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4'ün konu hakkında verdiği bilgilerin genel anlamda doğru olduğu görülmektedir.

2.7. Yemin

2.7.1. İslam dinine göre yeminin kefareti nedir?

ChatGPT-4, İslam'da yeminin önemli bir durum veya eylemle ilgili olarak verilen söz veya taahhüt olarak görüldüğünü ve bir kişinin yaptığı yemini bozması durumunda genellikle yemin kefareti vermesi gerektiğini kaydetmektedir. Yemin kefaretinin ise on fakiri veya yoksulu duyurmak, bir köleyi azat etmek veya bu iki seçenek yerine getirilemiyorsa, üç gün oruç tutmak olduğunu kaydetmektedir.⁵⁶

Kur'ân'da şartlarına haiz yeminin bozulması durumunda gerekli olan kefaretin on fakiri doyurmak veya giydirmek ya da bir köle âzat etmek; Buna imkânı olmayanın ise üç gün oruç tutması gerektiği belirtilmektedir.⁵⁷

Konu hakkında ChatGPT-4 ve Din İşleri Yüksek Kurul Kararı karşılaştırıldığında her ikisinin de eksik bilgi verdiği görülmektedir. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu yemin

⁵³ Bk. Ek-21.

⁵⁴ Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar yayınları, 2017), 267-268.

⁵⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Mahkeme kararıyla boşanan eşler, dinen de boşanmış olurlar mı?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁵⁶ Bk. Ek-22.

⁵⁷ el-Mâide 5/89.

kefaretinde köle azat etmeye yer vermezken⁵⁸ ChatGPT-4 on fakiri giydirmeye yer vermemektedir. Dolayısıyla ChatGPT-4’ün verdiği cevabın eksik olduğu görülmektedir.

2.8. Ceza Hukuku

2.8.1. İslam’a göre zina nedir ve zina yapana ne ceza verilir?

ChatGPT-4, zinayı “evli olmayan bir kişinin cinsel ilişkiye girmesi veya evli bir kişinin eşi dışında cinsel ilişkiye girmesi” şeklinde tanımladıktan sonra zinanın cezası hakkında mezhepler arasında farklı görüşler olabileceğini ancak genel olarak, zina suçunun belirlenmesi için oldukça yüksek standartların bulunduğunu ifade etmektedir. Zina iddiasını desteklemek için genellikle dört şahidin tanıklığının gerektiğini ve bu pratik bilginin uygulamayı zorlaştırdığını kaydetmektedir. Sünnî mezheplere göre evli bir kişinin zina yapmasının cezasının recm, bekârın cezasının ise yüz kırbaç olduğunu belirttikten sonra modern dönemde bu cezaların uygulanmasının Müslüman ülkelerde oldukça nadir olduğunu ve genellikle ciddi insan hakları endişeleriyle karşılaşıldığını kaydetmektedir.⁵⁹

Hanefîler zinayı, aralarında nikâh bağı veya şüphesi bulunmayan bir erkekle bir kadının normal yollardan cinsel ilişkiye girmesi şeklinde tanımlamaktadır. Diğer mezhepler ise zina tanımlarına anormal cinsel ilişkileri de eklemiştir. Zina suçunun tespiti ikrar veya dört erkeğin yapacağı şahitlikle sabit olur. Zina cezası, evli olanlar veya evlilik geçirenler için recm, bekârlar için ise yüz sopadır.⁶⁰

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün konu hakkında mezhepler arasında farklı görüşler olabileceği yönündeki cevabı yanlış olmakla birlikte soruya genel anlamda doğru yanıt verdiği görülmektedir.⁶¹

2.9. İslam Miras Hukuku

2.9.1. İslam dinine göre ölenin borçlarını kim öder?

ChatGPT-4, İslam hukukuna göre bir kişi öldüğünde, borçlarının ödenmesinin öncelikli olduğunu, bu ödemenin miras paylaşımından önce yapılması gerektiğini ve ölünün borçları ödendikten sonra kalan malın mirasçılara dağıtılacağını belirtmektedir. Ancak ölen kişinin borçlarını ödeyecek kadar mal varlığı bulunmaması ve borcu ödenmek için miras bıraktığı mal varlığı yetersiz kalması durumunda alacakların geri kalan borcu genellikle affedileceği ve mirasçıların bu borcu ödeme yükümlülüğü olmayacağını kaydeder. Öte yandan mirasçı veya başka bir kişinin borcu ödemeyi gönüllü olarak kabul etmesi

⁵⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Yemin keffâreti nasıl yerine getirilir?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁵⁹ Bk. Ek-23.

⁶⁰ Mevsilî, *el-Muhtâr*, 145; Kurtubî, *el-Kâfî fî fîkhi Ehli Medine*, 2/1070-1071; Nevevî, *el-Mecmu’*, 20/4 vd; İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fîkhi'l-İmam Ahmed*, 4/85.

⁶¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Esen, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013).

durumunda bunun kabul edilebileceği ve bunun takdir edilir bir davranış olduğuna da vurgu yapmaktadır.⁶²

GPT-3.5, İslam hukukuna göre bir kişinin ölmesi durumunda borçlarının ödenmesi gerektiğini ifade ettikten sonra ölen kişinin borçlarını, ölen kişinin mal varlığından yani bıraktığı mirasından ödenmesi gerektiğini şayet kalan mallar borcu karşılamazsa, mirasçılarının kalan borcu ödemekle sorumlu olduklarını kaydetmektedir.⁶³

Din İşleri Yüksek Kurulu, borçlu olarak ölen kişinin borçlarının teçhiz ve tekfinden sonra bıraktığı maldan ödenmesi gerektiğini belirtmektedir. Tereke, borçların tamamını ödemeye yetmemesi durumunda borçlar oranında alacaklılara bölüştürülür. Ödenmeyen borcu hak sahibi affetmedikçe hiç kimse affedemez.⁶⁴ Terekenin kapatamadığı ve kefilisi bulunmayan borçlar, dünyevî hükümler bakımından düşer, artık hesap ahirete kalmıştır. Ancak vârislerin, ölenin borcunu ödemelerinin iyi bir davranış olacağı vurgulanmıştır.⁶⁵

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün ölenin miras bıraktığı mal varlığı yetersiz kalması durumunda alacakların geri kalan borcu genellikle affedileceği yönünde verdiği bilgi ile ChatGPT-3.5’in kalan mallar borcu karşılamazsa, mirasçılarının kalan borcu ödemekle sorumlu oldukları yanıtının yanlış olduğu görülmektedir.

2.10. Tıp ve Sağlık

2.10.1. İslam dinine göre organ bağıışı yapmak caiz midir?

ChatGPT-4, organ bağıışı hakkında İslam hukukunda farklı görüşlerin bulunduğunu ve bazı âlimlerin organ bağıışını kabul ederken, diğer âlimlerin bu konuda daha çekingen davrandıklarını ifade etmektedir. Organ bağıışını destekleyen âlimlerin, İslam’ın insan hayatını koruma ve iyilik yapma ilkelerine vurgu yaptıklarını ve onlara göre organ bağıışıyla bir başkasının hayatının kurtarılabilceği veya yaşam kalitesinin önemli ölçüde artırılabilceği bu nedenle de organ bağıışının bu faydaları sağladığı sürece caiz olduğunu belirttiklerini kaydetmektedir. Öte yandan, bazı âlimlerin organ bağıışının, İslam hukukunun insan bedeninin dokunulmazlığına ve ölüye saygı prensiplerine aykırı olabileceğini, bunlar arasında bazı âlimlerin ise ölümden sonra bedene zarar verme veya insan organlarıyla “ticaret” yapma konusundaki endişelerini dile getirdiklerini ifade etmektedir.⁶⁶

ChatGPT-3.5, bazı İslam hukukçularının organ bağıışını daha temkinli ele aldıklarını ve onlara göre, organ naklinin bazı şartlar altında ve dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmesi

⁶² Bk. Ek-24.

⁶³ Bk. Ek-25.

⁶⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Borçlu olarak ölen kimsenin borcu nasıl ödenir?* (Erişim 22 Eylül 2023).; Kurul, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 475, 483.

⁶⁵ Hüseyin Esen, “İslam Hukukunda Ölümün Mâlî Hak ve Borçlara Etkisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 9/1 (2005), 82.

⁶⁶ Bk. Ek-26.

halinde caiz olabileceğini savunduklarını ifade etmektedir. Örneğin; kişinin organını bağışlamak istemesi, bağışın gönüllü olması, organın alıcıya gerçekten fayda sağlaması, tıbbi etik ve yasal çerçeveye uygun olması gibi etkenlerin bu âlimler tarafından şart olarak görüldüğünü kaydetmektedir.⁶⁷

Din İşleri Yüksek Kurulu, zaruret halinin bulunduğu meslekî ehliyet ve dürüst uzman doktorlar tarafından tespit edilmesi, hastalığın bu yoldan tedavi edilebileceğine zann-ı galibinin bulunması, organ veya dokusu alınan kişinin, bu işlemin yapıldığı esnada ölmüş olması, şayet organ canlı bir insandan alınacaksa, bu organın, alınan kişide (donör) temel bir hayati fonksiyonu devre dışı bırakmaması, organ veya dokusu alınacak kişinin sağlığında buna izin vermiş olması veya hayatta iken aksine bir beyanı olmamak şartıyla yakınlarının rızasının sağlanması, alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması, tedavisi yapılacak hastanın bu nakle razı olması ve bu işlemin devlet kontrolü altında yapılması şartıyla organ naklinin caiz olduğunu belirtmektedir.⁶⁸

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT'nin her iki versiyonu soruyu doğru yanıtlamakla birlikte ChatGPT-3.5'in konu hakkında daha detaylı bilgi verdiği görülmektedir.

2.10.2. İslam'da estetik ameliyat yaptırmak caiz mi?

ChatGPT-4, İslam hukukunda her konunun doğrudan belirli bir hükme bağlanmadığı durumların olabileceğini ve bu tür durumların İslam hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde İslam hukukçuları tarafından analiz edilerek hükme bağlandığını kaydettikten sonra İslam hukukçularının estetik ameliyatı:

a. Tedavi amaçlı estetik ameliyatlar: Doğuştan bir deformasyonu düzeltmek, bir kazadan dolayı yüzünün veya bedeninin bir kısmını kaybeden birini tedavi etmek, ciddi sağlık sorunlarına yol açabilecek bir durumu düzeltmek için yapılan estetik ameliyatların İslam hukukçuları tarafından genellikle caiz görüldüğünü ve bu tür ameliyatların İslam'ın korumayı hedeflediği beş temel değerden biri olan “hayatın korunması” ilkesi çerçevesinde değerlendirildiğini kaydetmektedir.

b. Güzelleşme amaçlı estetik ameliyatlar: Sağlıkla ilgili herhangi bir ihtiyaç olmaksızın sırf güzellik için yapılan estetik ameliyatlar hakkında farklı yaklaşımlar olduğunu ifade ettikten sonra bazı İslam hukukçularının bu tür ameliyatları, Allah'ın yarattığı doğal şekli değiştirmek olarak gördüklerini ve bu ameliyatları genellikle haram veya en azından mekruh olarak nitelendirdiklerini kaydetmektedir. Ancak bazı İslam hukukçularının kişinin vücudu üzerindeki kontrol hakkı ve kişisel özgürlük gibi ilkeleri göz

⁶⁷ Bk. Ek-27.

⁶⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Organ nakli ve bağışı caiz midir?* (Erişim 22 Eylül 2023); Konu hakkında fakihler arasındaki ihtilaflar için bk. İrfan İnce, “Organ Nakli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

önünde bulundurarak, bu tür ameliyatları kimi şartlar altında caiz gördüklerini belirtmektedir.⁶⁹

Din İşleri Yüksek Kurulu, estetik ameliyatların genellikle dikkat çekmek, daha güzel görünmek veya tedavi amacına yönelik olduğunu, dikkat çekmek ve daha güzel görünmek amacıyla, yaratılıştan verilmiş olan özellik ve şekillerin değiştirilmesinin İslâm dininde, fitratı bozma kabul edilerek yasaklandığını kaydetmektedir. Öte yandan vücudun herhangi bir organında, insanlar tarafından yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabilecek, bir anormallik veya fazlalık bulunması durumunda bunun ameliyatla düzeltilmesinin bir tedavi işlemi olduğunu ve dinen caiz olduğunu belirtmektedir.⁷⁰

Bu bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4’ün soruya verdiği yanıtın doğru olduğu görülmekle birlikte “Bazı İslam hukukçularının kişinin vücudu üzerindeki kontrol hakkı ve kişisel özgürlük gibi ilkeleri göz önünde bulundurarak, bu tür ameliyatları kimi şartlar altında caiz gördükleri” şeklinde verdiği bilginin doğruluğu teyit edilememiştir.

2.10.3. İslam dinine göre dövme yaptırmak haram mı?

ChatGPT-4, dövmenin İslam dinindeki durumu, farklı İslam âlimleri ve mezhepler arasında değişkenlik gösterebileceğini ancak genellikle kabul gören görüşün dövmenin haram olduğu yönünde olduğunu ifade etmekte ve bu görüşün hadislerde belirtilen bazı ifadelerle dayandırıldığını aktarmaktadır. Örnek olarak Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim’de yer alan hadislerde Hz. Muhammed’in dövme yaptırmayı yasakladığı ve dövme yaptıranları lanetlendiği ifadelerine yer vermektedir.⁷¹

ChatGPT-3.5, İslam dininde dövme yaptırmada İslam hukukçuları arasında farklı görüşlerin olduğu bunun sebebinin ise İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve hadislerde dövme hakkında doğrudan bir hüküm bulunmamasından kaynaklandığını bu nedenle de dövme konusunda İslam’ın genel ilkelerine ve ahlaki değerlerine başvurulduğunu kaydetmektedir.⁷²

Din İşleri Yüksek Kurulu, vücuda iğnelenir batırılıp, açılan deliklere boyalı maddeler konularak yapılan dövmenin sağlık açısından zararlı olduğu gibi dinen de yasaklandığını kaydetmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), vücuda dövme yapmak, dişleri inceltmek seyrekleştirmek gibi ameliyeleri; yaratılışı değiştirmek, fitratı bozmak kapsamında

⁶⁹ Bk. Ek-28.

⁷⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları - Estetik Ameliyatın Dini Hükümü* (Erişim 22 Eylül 2023); Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Tedavi amacı taşımayan estetik operasyon yaptırmak caiz midir?* (Erişim 22 Eylül 2023).

⁷¹ Bk. Ek-29.

⁷² Bk. Ek-30.

değerlendirmiş ve bunu yapanların ve yaptıranların Allah'ın rahmetinden uzak olacağını bildirmiştir.⁷³

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4'ün sorulan soruya doğru cevap verdiği, ChatGPT-3.5 ise yanlış yanıt verdiği görülmektedir. Nitekim hadis kaynaklarında dövme hakkında yasaklamalar bulunmasına rağmen ChatGPT-3,5, konu hakkında hadislerde yasaklama bulunmadığını iddia etmektedir.

2.11. Zikir ve Kur'ân

2.11.1. İslam dinine göre mevlid okumanın hükmü nedir?

ChatGPT-4, mevlid okutma hakkında İslam âlimleri ve topluluklar arasında tartışmalar olabileceğine işaret ettikten sonra bazı İslam âlimlerinin mevlid okutmayı bir sünnet veya müstehab (tavsiye edilen) uygulama olarak kabul ettiğini ve onlara göre bu toplantıların toplumu bir araya getirdiği, İslami öğretileri teşvik ettiği Allah ve Peygamber'i anmanın bir yolu olduğunu ileri sürdüklerini belirtmektedir. Bazı İslam âlimlerinin ise mevlid okutmanın İslam'ın ilk dönemlerinde var olmadığını, bu nedenle bidat olduğunu ve dolayısıyla kaçınılması gerektiğini kaydetmektedir. Dolayısıyla mevlid okutmanın caiz olup olmadığına dair kesin bir yanıt vermenin zor olduğunu ve kesin bir yanıt için yerel bir İslam hukuku uzmanına veya âlimine danışmanın en iyisi olacağını belirtmektedir.⁷⁴

Din İşleri Yüksek Kurulu, mevlidin Allah'ı anmaya, O'na ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) olan sevgiyi dile getirmeye, insanların kaynaşmasına, manevî bir ortam oluşmasına ve dinî duyguların canlı tutulmasına vesile olduğunu belirtmektedir. Bu itibarla, dinî bir zorunluluk olarak görülmediği, anlam ve amacına uygun bir şekilde icra edildiği müddetçe mevlidin salih ameller içerisinde değerlendirilebileceğini kaydetmektedir.⁷⁵ Öte yandan mevlid kutlamalarının caizliği hususunda fakihler arasında tartışmalar bulunmaktadır.⁷⁶

Verilen bilgiler doğrultusunda ChatGPT-4'ün konu hakkında doğru yanıt verdiği görülmektedir.

2.12. Ticari Hayat

2.12.1. İslam hukukuna göre sigorta-kasko caiz mi?

ChatGPT-4, İslam hukukunda sigorta ve kaskonun caiz olup olmadığı konusunda farklı görüşler mevcut olduğunu ve İslam hukukunda “garar” (belirsizlik) ve “riba” (faiz) yasağının sigorta sözleşmelerinin İslami uygunsuzluğuna ilişkin tartışmaların merkezinde

⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Dövme yaptırmak caiz midir?* (Erişim 22 Eylül 2023); Rahmi Yaran, “Dövme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

⁷⁴ Bk. Ek-31.

⁷⁵ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Mevlid-i Şerif okumanın dinî hükmü nedir?* (Erişim 22 Eylül 2023); Ahmet Özel, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004).

⁷⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Ahmet Özel, “Mevlid: Tarihi ve Dinî Hükmü”, *DÎVÂN: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 12 (2002), 243-246.

yer aldığını belirtmektedir. İslam hukukunda belirsizlik (garar) içeren sözleşmelerin genellikle yasak olduğunu ve bazı İslam âlimlerine göre sigorta sözleşmelerinde de belirsizlik unsuru bulunduğunu dolayısıyla bu tür sözleşmelerin haram olduğunu belirttiklerini kaydetmektedir. Bu belirsizliğin ise sigorta primlerinin karşılığında ne alınacağını oluşturduğunu kaydetmektedir. Bazı İslam âlimlerinin ise geleneksel sigorta sözleşmelerinin faiz içerdiğini ve bu nedenle haram olduğunu ifade ettikten sonra bu durumun sigorta şirketinin yatırım yaptığı ve bundan elde ettiği faiz gelirlerini kullanmaları durumunda söz konusu olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte, son yıllarda İslami finans sektöründe büyük bir gelişme olduğunu ve birçok İslami sigorta (Takâful) şirketi, garar ve riba unsurlarını çıkarmak için alternatif sigorta modelleri sunduklarını da kaydetmektedir.⁷⁷

ChatGPT-3.5: İslam hukukçuları arasında sigorta ve kasko gibi finansal hukuki sorunlar konusunda farklı görüşler bulunduğunu kaydettikten sonra bazı İslam hukukçularının sigorta ve kaskonun İslam hukukuna göre uygun olduğunu savduklarını belirtmektedir. Bu görüşe göre, sigorta ve kasko gibi finansal ürünlerin, risklerin dağıtımına ve olası zararların karşılanmasına yönelik önlemler olduğunu sigortanın kazalar, hastalıklar, doğal afetler gibi beklenmedik olaylara karşı maddi güvence sağlayarak riskin paylaşılmasına dayandırıldığını kaydetmektedir. Diğer İslam hukukçularına göre ise sigorta ve kaskonun bazı yönlerinin İslam hukukuna uygun olmadığını savduklarını ifade etmektedir. Bu görüşe göre sigorta ve kasko gibi finansal ürünlerde geleneksel sigorta modellerinde faiz veya kumar benzeri unsurlar yer almaktadır. Ayrıca bazı sigorta türlerinde sunulan poliçelerin, zarar durumunda tazminat almanın garantisini olarak değerlendirildiği ve bunun garar (belirsizlik) prensibine aykırı olduğunu kaydetmektedir.⁷⁸

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konu hakkında verdiği detaylı bilgiler⁷⁹ göz önünde bulundurulduğunda ChatGPT'nin her iki versiyonunun birbirini tamamlar nitelikte soruya özet mahiyetinde doğru yanıtlar verdiği görülmektedir.

2.13. Kılık Kıyafet ve Süslenme

2.13.1. İslam dinine göre erkeğin ipek elbise giymesi haram mı?

ChatGPT-4, İslam dininde ipek elbise giymenin haram olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler olduğunu ancak en yaygın kabul gören görüşün, erkeklerin ipek giymelerinin genellikle haram olduğunu belirtmektedir. Bu görüşü savunanların Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim gibi hadis kaynaklarında geçen Hz. Peygamber'in ipek kıyafeti erkeklere haram kıldığı yönündeki rivayetleri delil olarak kullandıklarını ifade etmektedir.

⁷⁷ Bk. Ek-32.

⁷⁸ Bk. Ek-33.

⁷⁹ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları - Sigortanın Dini Hükümü* (Erişim 22 Eylül 2023).

Bu yasağın altında genellikle, ipek giysilerin dünya hayatının lükslerine aşırı düşkünlüğe teşvik etme potansiyeli olduğu ve genellikle kadınlara özgü olan bir şeyi kullanmanın uygun olmadığı düşüncesinin yattığını kaydetmektedir. Ancak, konu hakkında farklı görüş ve yorumların olduğunu bazı âlimlerin ipek içeren kıyafetlerin bir kısmının giyilebileceğini ve tedavi amaçlı erkeklerin ipek giymelerinin genellikle caiz görüldüğünü belirtmektedir.⁸⁰

ChatGPT-3.5, İslam dininde erkeklerin ipek elbise giymesi hakkında İslam hukukçuları arasında farklı görüşlerin bulunduğunu bunun nedeninin ise ipek elbise giyme konusunda Kur’an ve hadislerde doğrudan bir haramlık ifadesinin bulunmaması olduğunu ifade etmektedir. Bazı İslam hukukçularına göre ipek elbise giymenin erkekler için genel olarak caiz olduğunu nitekim ipek elbise giyilmesinin genellikle sıradan bir süslenme veya konfor amacı taşıdığı ve aşırıya gitmeden gösteriş yapmadan ipek elbise giyilmesinin İslam’ın ahlaki değerlerine uygun olduğunu ifade etmektedir.⁸¹

Din İşleri Yüksek Kurulu, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) altın ve ipeğin, ümmetinin erkeklerine haram, kadınlarına helal kıldığını dolayısıyla erkeklerin sadece ipekten mamul elbise vb. giysiler giymesi caiz olmadığını kaydetmektedir. Ayrıca başka elbisesi olduğu halde bir erkeğin ipek elbise ile namaz kılmasının mekruh olmakla birlikte geçerlidir olduğunu da ifade etmektedir.⁸²

ChatGPT-4, ipek giymeyi yasaklayan hadisler olduğunu belirtirken ChatGPT-3.5’in konu hakkında yasaklayıcı ayet ve hadis bulunmamasından dolayı ipek elbise giyme hakkında farklı görüşlerin bulunduğunu iddia etmesi yanlıştır. Öte yandan ChatGPT-3.5’in bazı İslam hukukçularına göre ipek elbise giymenin erkekler için genel olarak caiz olduğu iddiası da doğru değildir. Nitekim yapılan araştırmalar sonucunda bu görüşü savunan herhangi bir fakihe ulaşılamamıştır.

2.13.2. Erkeğin altın takması caiz mi?

ChatGPT-4, çoğu İslam âliminin erkeklerin altın takı takmasının haram olduğunu belirttiklerini ve bu görüşlerini de Kur’an ve hadise dayandırdıklarını ifade etmektedir. Nitekim Sahîh-i Buhârî’de, Hz. Muhammed’in altın takmayı ve ipek giymeyi erkekler için haram kıldığı ve bu yasağın altında, altın ve ipek giysilerin dünya hayatının lükslerine aşırı düşkünlüğe teşvik etme potansiyelinin bulunması ve bunların genellikle kadınlara özgü olduğu düşüncesi yattığını kaydetmektedir. Ancak, tüm İslam âlimleri bu konuda hemfikir olmadığını özellikle Şiîlerin İslam’da, erkeklerin altın takı takmasının haram olduğu görüşünün genellikle kabul edilmediğini ifade etmektedir. Onlara göre altın takı ve ipek

⁸⁰ Bk. Ek-34.

⁸¹ Bk. Ek-35.

⁸² Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - İpek elbise veya ipek kravatla namaz kılmak caiz midir?* (Erişim 22 Eylül 2023); Yunus Vehbi Yavuz, “İpek (Fıkıh)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020).

elbise, lüks ve gösteriş unsuru olarak kullanılmadığı sürece erkeklere haram olmadığını savunduklarını belirtmektedir.⁸³

ChatGPT-3.5, erkeğin altın takı takması konusunda İslam hukukçuları arasında farklı görüşlerin olmasının sebebi olarak İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve hadislerde altın takılmasına dair doğrudan bir yasaklamanın bulunmamasını göstermektedir.⁸⁴

Din İşleri Yüksek Kurulu da zaruret olmadıkça erkeklerin altın takı takmasının Hz. Peygamber tarafından yasaklandığını ifade etmektedir.⁸⁵

ChatGPT-4, konu hakkında hadis olduğunu belirtirken ChatGPT-3.5, konu hakkında hadis bulunmadığını iddia etmektedir.

Sonuç

Yapay zekâ, insan zekâsı ile yerine getirilebilen işler için akıllı, yararlı ve stabil makinalar üretmeyi hedeflemektedir ve son 20 yılda büyük ilerleme kat ettiği görülmektedir. Bu yolda insan beynini taklit etmek üzere, sinir ağlarına benzer bir yapı ile kurulan *derin öğrenmenin* yapay zekânın gelişimine katkısının çok büyük olduğu görülmektedir.

Çalışma konumuz olan ChatGPT, günümüze değin ortaya konulan dil işleme modellerinin en yaygın ve en başarılı olanlarından. ChatGPT’nin ve diğer dil işleme modellerinin sürekli kendilerini yeniledikleri ve hata oranlarını minimize etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu durum, birçok konuda bilgi edinmek için bir kaynak olarak ChatGPT’yi tercih edilir hale getirmiştir.

ChatGPT, fıkıhla ilgili soruları yanıtlarken Kur’an, Hadis, fıkıh kitapları, akademik ve bilimsel makaleler ile resmi fetva kurul kararlarını kaynak aldığı iddia etse de ChatGPT’ye yöneltilen soruların hiçbirinde Kur’an’ı referans almadığı sadece üç sorunun yanıtında sünnete atıfta bulunduğu tespit edilmiştir. Kanaatimize göre ChatGPT’nin fıkıhla ilgili kullandığı kaynaklar Kur’an, sünnet ve fıkıh eserlerinden ziyade akademik ve bilimsel makaleler, resmi fetva kurul kararları ile internet ortamında var olan bilgilerdir. Nitekim vergi zekat ilişkisine dair soruda güncel uygulamalara vurgu yapması, zina cezasına dair verdiği cevapta Müslüman ülkelerde zina cezasının oldukça nadir olduğunu ve genellikle ciddi insan hakları endişeleriyle karşılaşıldığını belirtmesi, estetik ameliyat ile erkeğin altın takı takması konusunda kişinin kendi içsel vicdanına başvurmasını önermesi ve yemin kefaretinde köle azat edilmesi konusunda bu cezanın modern zamanlarda genellikle uygulanabilir olmadığını, köleliğin çoğu yerde yasadışı olduğunu kaydetmesi ChatGPT’nin genellikle güncel kaynaklardan beslendiğini göstermektedir.

⁸³ Bk. Ek-36.

⁸⁴ Bk. Ek-37.

⁸⁵ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kurul, *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları*, 529.

ChatGPT, fıkıhla alakalı verdiği bilgilerin eğitim verileriyle sınırlı olduğunu, belirli bir kaynak sıralaması yapmadığını ve belirli bir kaynağı diğerinden daha çok öne çıkarmayı tercih etmediğini açık bir şekilde belirtmektedir. Dolayısıyla ChatGPT'nin fıkıhla alakalı verdiği bilgileri ne denli güvenilir kaynaklardan elde ettiği ve hangi kaynaklardan bilgi aktardığı net olarak bilinmemektedir. Nitekim ChatGPT, kendisinin bir yapay zekâ modeli olduğunu ve kaynakları doğrudan referans vererek veya alıntı yaparak kullanmadığını ifade etmektedir.

ChatGPT'nin fıkıhla ilgili verdiği bilgilerin genellikle genel ve özet bilgiler olduğu, konu hakkında net bilgiler sunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı sorulara verdiği cevaplarda az da olsa detaylı ve net bilgiler de verdiği gözlemlenmektedir.

ChatGPT'nin kendisine yöneltilen fıkıh sorularına verdiği cevapları hangi mezhebe göre verdiği de net değildir. Nitekim ChatGPT, kendisinin belirli bir İslam mezhebine ait olmadığını, verdiği bilgileri çeşitli kaynaklardan ve tüm İslam mezheplerini kapsayan bir bakış açısıyla sunduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte sorduğumuz soruların cevaplarını genellikle Hanefi mezhebine göre verdiği ve bazen konu hakkında dört mezhebin görüşlerine de atıf da bulunduğu görülmektedir. Bu cevaplarda çok az da olsa konu hakkında Şîî fıkıh mezheplerinin görüşüne de yer vermektedir.

ChatGPT, kendisinin bilgi sağlama konusunda yüksek bir doğruluk düzeyine sahip olduğunu belirttikten sonra verdiği bilgilerin doğruluk düzeyini on üzerinden 8-9 aralığında değerlendirmektedir. Ancak bu durumun İslam hukuku gibi konularda geçerli olmadığını ifade ederek kesin bir yanıt almak için yerel bir İslam hukuku uzmanına veya âlimine danışmayı önermektedir. Yapılan araştırma sonucu ChatGPT'nin fıkıhla ilgili verdiği yanıtların doğruluk oranının on üzerinde 4-5 aralığında değerlendirilmesinin yerinde olacağı kanaatine ulaşılmıştır. Nitekim verdiği yanıtların çoğunluğunun kesin ve net bilgi içermediği konu hakkında genel malumat ve yanlış bilgiler verdiği diğer yandan bazı sorulara verdiği cevapların net ve doğru olduğu da görülmektedir.

ChatGPT, kendisine yöneltilen fıkıh sorularını yanıtlarken genellikle her meselede konu hakkında mezhepler ve âlimler arasında görüş ayrılıkları bulunabileceğine özellikle Şîî mezhepleri ile bazı Sünnî mezheplerin arasında farklı görüşler olabileceğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla doğru bilgiye ulaşmak için her zaman yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine uyulmasını tavsiye etmektedir. ChatGPT, bunu yaparak verdiği bilgilerin belli bir mezhebin görüşü olabileceğini, diğer mezheplerin konu hakkında farklı görüşlerinin bulunabileceğine işaret etmektedir. Nitekim ChatGPT soruları cevapladıktan sonra “Unutmayın ki bu bir genel rehberdir ve ayrıntılar farklı İslam alimlerinin, mezheplerin ve toplulukların görüşlerine göre değişebilir.” kaydını koymaktadır. Bu durum aynı zamanda ChatGPT'nin fıkıh meselelerinde verdiği yanıtların kesin olmadığını da göstermektedir. Hemen hemen verdiği her yanıtın sonuna “kesin bir yanıt almak için, yerel

bir İslam hukuku uzmanına veya alimine başvurun” şeklinde tavsiyede bulunması bu tespitimizi doğrular niteliktedir.

ChatGPT’nin iki versiyonu arasında karşılaştırma yapıldığında farklı cevaplar verdikleri görülmektedir. Örneğin; erkeğin altın takı takması, ipek elbise giymesi ve vücuduna dövme yaptırmasına dair konularda ChatGPT-4, konu hakkında yasaklayıcı hadislerin bulunduğunu ifade ederken ChatGPT-3.5, konu hakkında hadis olmadığını belirtmektedir. Bu da ChatGPT-4’ün gelişiminin daha iyi olduğunu göstermektedir. Diğer yandan ChatGPT-4’ün verdiği bazı yanıtların yanlış olmasına rağmen ChatGPT-3.5’in verdiği cevapların doğru olması ve yine ChatGPT-3.5’in verdiği bazı yanıtlarda konu hakkında güncel uygulamalara atıfta bulunması ChatGPT-4’ün her meselede bir önceki sürümünden daha iyi olmadığını ve yeterli düzeye ulaşamadığını göstermektedir. Bu noktada ChatGPT’nin bağlama göre verdiği cevabın değişebildiğini ya da “halüsinasyon” ismi verilen uydurma ya da yanlış bilgileri zaman zaman çok özgüvenli bir üslupla sunduğunu da ifade etmek gerekmektedir.

Yapılan araştırma sonucu gerek ChatGPT-3.5’in gerekse ChatGPT-4’ün fıkhi meseleler hakkında yeteri düzeyde doğru ve net bilgilere sahip olmadığı, fıkıhla ilgili sorulara verdiği yanıtların ihtiyatla karşılanması ve bunların teyit edilmesinin gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda ChatGPT’nin fıkıh konularında henüz yeterli seviyeyi yakalayamadığı anlaşılmaktadır. ChatGPT’in bundan sonraki sürümlerinde veri havuzuna güncel çalışmalardan ziyade asıl kaynakların entegre edilmesi onun verdiği cevaplardaki eksiklikleri ciddi bir oranda iyileştirecektir.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar yayınları, 1. Basım, 2017.
- Çelik, Ahmet Faruk - Emre, Taha. “Şeyhülislam Fetva Mecmualarındaki Benzerlik Oranlarının Tespitinde Yeni Bir Yöntem Arayışı Olarak Yapay Zekâ'nın Kullanılması”. Burdur, 2022.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi?* Erişim 12 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/131/sabah-namaz-imsak-vaktinin-girmesiyle-kilnabilir-mi>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - İkinci namazının vakti ne zaman başlar ve ne zaman sona erer?* Erişim 10 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/133/ikinci-namazinin-vakti-ne-zaman-baslar-ve-ne-zaman-sona-erer>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Akşam namazı ne zamana kadar kılınır?* Erişim 20 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/134/aksam-namaz-ve-zamana-kadar-kilnir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?* Erişim 10 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/135/yatsi-namaz-ve-zamana-kadar-kilnabilir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/139/namazlar-cem-edilmek-birlestirilmek-suretiyle-kilnabilir-mi>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Cemaatle namaz kılmanın hükmü nedir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/250/cemaatle-namaz-kilmanin-hukmu-nedir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Oruç tutulması yasak olan günler hangileridir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/475/oruc-tutulmasi-yasak-olan-gunler-hangileridir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Orucu bozup hem kaza hem de kefâret gerektiren durumlar nelerdir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/478/orucu-bozup-hem-kaza-hem-de-kefarete-gerektiren-durumlar-nelerdir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Kusmak orucu bozar mı?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/516/kusmak-orucu-bozar-m%C4%B1>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Orucu kasten bozmanın hükmü nedir?* Erişim 26 Ekim 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/517/orucu-kasten-bozmanin-hukmu-nedir>

Ara/526/orucu-kasten-bozmanin-hukmu-nedir

- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Vergi, zekât yerine geçer mi?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/421/vergi-zekat-yerine-gecer-mi>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - “Müt’a nikâhı” ne demektir, hükmü nedir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/822/muta-nikahi-ne-demektir-hukmu-nedir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Mahkeme kararıyla boşanan eşler, dinen de boşanmış olurlar mı?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/865/mahkeme-karariyla-bosanan-esler-dinen-de-bosanmis-olurlar-mi>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Yemin keffâreti nasıl yerine getirilir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/736/yemin-keffareti-nasil-yerine-getirilir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Borçlu olarak ölen kimsenin borcu nasıl ödenir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1071/borclu-olarak-olen-kimsenin-borcu-nasil-odenir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Organ nakli ve bağışi caiz midir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/993/organ-nakli-ve-bagisi-caiz-midir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları - Estetik Ameliyatın Dini Hükmü.* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2945/estetik-ameliyatini-dini-hukmu;>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Tedavi amacı taşımayan estetik operasyon yaptırmak caiz midir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38674/tedavi-amaci-tasimayan-estetik-operasyon-yaptirmak-caiz-midir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Dövme yaptırmak caiz midir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1000/dovme-yaptirmak-caiz-midir>
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Mevlid-i Şerif okumanın dinî hükmü nedir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/791/mevlid-i-serif-okumanin-dini-hukmu-nedir>.
- (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları - Sigortanın Dini Hükmü.* Erişim 22 Eylül 2023.

- <https://kurul.diyaret.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/3656/sigortanin-dini-hukmu> (DİB), Diyanet İşleri Başkanlığı. *Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı - İpek elbise veya ipek kravatla namaz kılmak caiz midir?* Erişim 22 Eylül 2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/1035/ipek-elbise-veya-ipek-kravatla-namaz-kilmak-caiz-midir>
- Doğan, Ferdi - Türkoğlu, İbrahim. “Derin Öğrenme Modelleri ve Uygulama Alanlarına İlişkin Bir Derleme”. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi* 10/2 (2019), 409-445.
- Domingos, Pedro. “A Few Useful Things to Know about Machine Learning”. *Association for Computing Machinery* 55/10 (Ekim 2012), 78-87. <https://doi.org/10.1145/2347736.2347755>
- Ekinci, Ahmet. “Şiî Mezhepler Arasında İhtilafı Bir Mesele: Müt’a Nikâhı”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2021), 113-139.
- Esen, Hüseyin. “İslam Hukukunda Ölümün Mâlî Hak ve Borçlara Etkisi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 9/1 (2005), 55-86.
- Esen, Hüseyin. “Zina”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/440-444. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Hâdî-İlelhak, Yahya b. Hüseyin. *Kitâbü’l-ahkâm fi’l-helâl ve’l-harâm*. thk. Murtazâ b. Zeyd Mahatvarî. 2 Cilt. San’a: Mektebetü Bedr, 2. Basım, 2014.
- İbn Bâbeveyh, Muhammed b. Ali b. Hüseyin. *Men lâ yahduruhü’l-fakîh*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Metbûat, 1. Basım, 1406.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü’l-Kahire, 1968.
- İbn Kudâme, Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed. *el-Kâfî fi fikhî’l-İmam Ahmed*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1414.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2004.
- İnce, İrfan. “Organ Nakli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/373-375. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- İnik, Özkan - Erkan, Ülker. “Derin Öğrenme ve Görüntü Analizinde Kullanılan Derin Öğrenme Modeller”. *Gazi Osman Paşa Bilimsel Araştırma Dergisi (GBAD)* 6/3 (2017), 85-104.
- Kâdı Nu’mân, Nu’mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr. *Deâimü’l-İslâm*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü’l-A’lemî li’l-Metbûat, 1. Basım, 2014.
- Kâdı Nu’mân, Nu’mân b. Ebî Abdillâh Muhammed b. Mansûr. *İktisâr*. Beyrut: Dâru’l-Evdâ’, 1. Basım, 1416.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed. *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertîbi’s-şerâi’*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986.
- Kurtubî, Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-Kâfî fi fikhî Ehli Medine*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Risâle el-Hadîse, 2. Basım, 1400.

- Kurul. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: TDV Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. *el-Muhtâr*. Konya: Tekin Kitapevi, 2. Basım, 2014.
- Nevevî, Ebû Zekariyya Muhyiddin b. Şeref. *el-Mecmu' şerhü'l-Mühezzeb*. 20 Cilt. Dâru'l-Fıkr, ts.
- Özel, Ahmet. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/475-479. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Özel, Ahmet. "Mevlid: Tarihi ve Dinî Hükümü". *DÎVÂN: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 12 (2002), 235-246.
- Panuu, Avneet. "Artificial Intelligence and its Application in Different Areas". *International Journal of Engineering and Innovative Technology (IJEIT)* 4/10 (2015), 79-84.
- Pouyanfar, Samira vd. "A Survey on Deep Learning: Algorithms, Techniques, and Applications". *Association for Computing Machinery* 51/5 (Eylül 2019), 1-36. <https://doi.org/10.1145/3234150>
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1415.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1993.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410.
- Vaswani, Ashish vd. "Attention Is All You Need". *31st Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017)*. 1-15, 2017.
- (WIKI), Wikipedia. *ImageNet*. Erişim 07 Mayıs 2023. <https://en.wikipedia.org/wiki/ImageNet>
- (WIKI), Wikipedia. *OpenAI*. Erişim 07 Mayıs 2023. <https://en.wikipedia.org/wiki/OpenAI>
- Yaran, Rahmi. "Dövme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "İpek (Fıkıh)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/365-366. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Yılmaz, Atınç. *Yapay Zeka*. İstanbul: İnkılap Yayınevi Yayın San, 2020.
- Yurtseven, Muhammet. "İslamî Finans Alanında Yapay Zeka İle Tasarlanmış Fetva Uygulamaları: "Robo Shariah Advisor ve Smart Mufti Örneği". Burdur, 2022.

92 | Çınar-Ekinci, "Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma"

EKLER

Ek-1

İslam hukukuna dair konularda hangi kaynakları kullanıyorsun

Ben, OpenAI tarafından eğitilmiş bir dil modeliyim ve çok sayıda kitap, makale kaynaklardan bilgileri öğrenmek için eğitim aldım. İslam hukuku ile ilgili bilgileri genellikle aşağıdaki türde kaynaklara dayanırım:

1. Kur'an: İslam'ın kutsal kitabı ve İslam hukukunun temelini oluşturur.
2. Hadisler: Peygamber Muhammed'in sözleri, davranışları ve onaylamalarıdır.
3. Fıkıh ve Tefsir Kitapları: İslam hukuku ve Kur'an'ın yorumu hakkında detaylı bilgiler sağlarlar.
4. Akademik Araştırmalar: İslam hukuku üzerine yapılan akademik ve bilimsel araştırmalar.
5. İslam Alimlerinin ve Dini Otoritelerin Görüşleri: Çeşitli İslam alimleri ve dini otoriteler tarafından verilen fetvalar ve yorumlar.

Bu geniş kaynak yelpazesi, İslam hukuku hakkındaki bilgilerimin genel olarak kapsamlı olmasını sağlar. Ancak, her zaman belirttiğim gibi, ben bir yapay zeka modeliyim ve kişisel dini tavsiye vermek için, hukuku uzmanına veya alimine danışmanızı öneririm.

Ek-2

kaynak sıralamasını nasıl yapıyorsunuz

Bir dil modeli olarak, bilgileri çeşitli kaynaklardan çıkarırım ve bunları bir konu hakkında sunarken kullanırım. Bu bilgilerin eğitim verilerimde yer almasına bağlıdır. Ancak kaynak sıralaması yapmam veya belirli bir kaynağı diğerinden daha çok tercih etmem.

Benim amacım, sağlamakta olduğum bilgilerin doğru ve dengeli olmasını sağlamaktır. Bunun için, genellikle, güvenilir ve kabul görmüş kaynaklardan gelen bilgilere dayanarak bir konunun genel anlamında ne olduğunu anlatmaya yardımcı olur. Ancak, belirli bir konu hakkında zeka modeliyim ve kaynakları doğrudan referans vererek veya kullanmam.

Kısacası, belirli bir konu üzerinde bilgi sağlarken, çeşitli kaynaklardan elde edilmiş bilgileri ve bunları genellikle eğitim verilerimde bulunan geniş ve çeşitli metinlerle birleştiririm. Ama belirli bir kaynak sıralaması yapmam.

Ek-3

Verdiğin bilgileri daha çok hangi mezhep üzerinden veriyorsun?

Ben bir yapay zeka modeliyim ve belirli bir İslam mezhebine ait değilim. Bilgilerimi çeşitli kaynaklardan ve tüm İslam mezheplerini kapsayan bir bakış açısından sunarım. Bu, Hanefi, Maliki, Şafii, Hanbeli, Jaferi ve diğerleri dahil olmak üzere Sünni ve Şii mezheplerini içerir.

Bununla birlikte, bazı konuların yorumları mezheplere göre önemli ölçüde farklılık gösterebilir. Bu durumlarda, genellikle bu farklılıkları belirtmeye çalışırım. Ancak, belirli bir mezhebin görüşünü öğrenmek istiyorsanız, yerel bir İslam alimi veya hukuk uzmanına danışmanızı öneririm. Onlar belirli bir mezhebin öğretileri ve yorumları hakkında daha derinlemesine bilgi sağlayabilirler.

Ek-4

Verdiğin bilgilerin doğruluğunu on üzerinden değerlendirecek olursan kaç puan verirsin?

Ben, OpenAI tarafından eğitilmiş bir dil modeliyim ve genel bilgiler, veriler ve olgular üzerine eğitim aldım. Bilgi sağlama konusunda yüksek bir doğruluk düzeyine sahibim ve genel olarak bilgilerimin doğruluk seviyesini 8-9/10 olarak değerlendiririm. Ancak, belirtmek önemlidir ki, ben bir yapay zekayım ve kesin veya kişisel tavsiye verme yeteneğim sınırlıdır.

Her ne kadar bilgilerim genellikle güvenilir olsa da, özellikle dini konular, hukuk, tıp gibi spesifik ve karmaşık konularda, son bilgiyi almak veya kişisel tavsiye almak için bir uzmana danışmanızı her zaman en iyisi olacaktır. İslam hukuku gibi konularda özellikle, bilgiler farklı alimler, mezhepler, ve topluluklar arasında değişiklik gösterebilir. Bu nedenle, belirli bir konuda kesin bir yanıt almak için yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanızı öneririm.

Ek-5

Mestler üzerine mesnetmek caiz mi?

Mestler üzerine mesnetmek, yani mest giyen bir kişinin mestlerinin üzerine istak elle sıvazlanması, belirli koşullar altında İslam'da kabul edilir.

Bir kişinin mestler üzerine mesnetmesi için aşağıdaki şartların yerine getirilmiş olması gereklidir:

1. Mestlerin abdestliken giyilmesi: Bu, mestleri giyen kişinin abdestli olması gerektiği anlamına gelir. Eğer mestler abdestsizken giyildiyse, mestler üzerine mesnetmek kabul edilmez.
2. Mestlerin belirli özelliklere sahip olması: Mestlerin genellikle ayakları tamamen kaplaması ve yürürken kullanılabilecek durumda olması gereklidir.
3. Mesnetmenin belirli bir süreyle sınırlı olması: Sünni mezhepleri arasında bu sürenin ne kadar olduğu konusunda farklılıklar vardır. Hanefi mezhebine göre, seyahatte olan bir kişi üç gün ve üç gece, seyahatte olmayan bir kişi ise bir gün ve bir gece mestler üzerine mesnetebilir.

Bu konuda İslam alimleri ve mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunabilir. Özellikle Şii mezhepleri ve bazı Sünni mezhepleri mestler üzerine mesnetmeyi kabul etmezler. Her zaman yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanızı tavsiye ederim.

Ek-6

Şafii mezhebine göre, vücuttan çıkan kan genellikle abdesti bozar mı?

Şafii mezhebine göre, vücuttan çıkan kan genellikle abdesti bozar. Bu, yara kanaması, burun kanaması veya diş etinden gelen kan dahil olmak üzere vücuttan çıkan her türlü kan için geçerlidir.

Bu durum, Şafii mezhebinin Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinden biraz farklıdır. Hanefi mezhebine göre, vücuttan çıkan küçük miktarda kan abdesti bozmazken, Maliki ve Hanbeli mezhepleri konuyu biraz daha geniş bir perspektiften ele alır ve kanın miktarına ve kaynağına bağlı olarak farklı hükümler uygular.

Her durumda, konunun detaylarına ve belirli bir durumun çerçevesine bağlı olarak farklı görüşler olabilir. Kesin bir yanıt almak için yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanızı öneririm.

Çınar-Ekinci, "Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma" | 93

Ek-7

Şafii'ye göre kan abdesti bozar mı?

Şafii mezhebine göre, kan abdesti bozamaz ve kanın aktığı durumlarda yeniden abdest alınması gerekmez. Kan abdesti, adet kanı, lohusalık kanı veya bir yara nedeniyle çıkan kan gibi durumlarda geçerlidir.

Şafii mezhebine göre, abdestin bozulmasına neden olan faktörlerin önceden betirilmiş olması gerekmektedir. Bu faktörler idrar, dışkı, gaz çıkışı, meni çıkışı ve sıvı madde çıkışı gibi abdestin bozulmasına yol açan unsurlardır.

Kan abdesti, abdestin bozulması anlamına gelmez çünkü kan normal bir fizyolojik süreç olarak kabul edilir. Dolayısıyla, Şafii mezhebine göre kan abdesti bozamaz ve kanın aktığı durumlarda abdesti yeniden almanız gerekmez.

Ancak, Şafii mezhebe, namaz kılariken kanın akmasına özen gösterilmesini önerir. Bu nedenle, kanın aktığı durumlarda hijyen ve temizlik konusunda dikkatli olmak önemlidir.

Yine de, her durumda daha ayrıntılı ve doğrulanmış bilgilere ulaşmak için Şafii mezhebinin öğretilerine, mezhep otoritelerine veya yerel İslami otoritelere başvurmanız önemlidir.

Ek-8

Kaç vakit vakit namaz vardır ve bu vakitler nelerdir?

İslam hukukuna göre günde beş vakit farz namaz bulunmaktadır. Bu vakit namazlar şunlardır:

1. Sabah namazı (Fajr): Şafak vaktinden güneşin doğuşuna kadar olan zaman dilimi.
2. Öğle namazı (Zuhr): Güneşin doğuşundan öğle vaktine kadar olan zaman dilimi.
3. İkinci namazı (Asr): Öğle vaktinden güneşin batmasına yaklaşık 2-3 saat kadar önceki zamana kadar olan zaman dilimi.
4. Akşam namazı (Maghrib): Güneş batışından sonra hemen başlayan ve kızıldınız rengi gokyüzü tamamen kararanı kadar olan zaman dilimi.
5. Yatsı namazı (İsha): Kızıldınız rengi gokyüzü tamamen karardıktan sonra gece yarısına kadar olan zaman dilimi.

Bu beş vakit namaz, İslam'da farz olan ve Müslümanların düzenli olarak kılması gereken namazlardır. Her vakit namaz, belirli bir zaman diliminde kılınmalıdır. Namaz vakitleri, yerin coğrafi konumuna, güneşin hareketlerine ve mevsimlere bağlı olarak değişebilir. Yerel İslami otoriteler, İslam hukukuna göre namaz vakitlerini hesaplayarak veya takvimlerle belirleyebilir.

Namaz vakitlerini takip etmek ve namazı zamanında kılmak, Müslümanlar için önemli bir sorumluluktur. Bu vakitler, ibadetin düzenli ve zamanında yerine getirilmesini sağlar ve Allah'a olan bağlılığın ifadesidir. Yerel İslami otoritelerin veya güvenilir kaynakların yayınladığı İslami takvimler veya diğer kaynaklar, namaz vakitlerini belirlemede yardımcı olabilir.

Ek-9

İslam dininde kaç vakit namaz vardır ve bu vakitler nelerdir?

İslam'da beş vakit farz namaz bulunmaktadır ve bu namazlar gün boyunca belirli zaman dilimlerinde kılınır. Bu namazların her biri övgün sayıda rekattan oluşur. Bu beş vakit namaz ve kılış zamanları şunlardır:

1. Fajr (İmsak veya Sabah) Namazı: Bu namaz, güneş doğmadan önce, sabahın erken saatlerinde kılınır. İki rekattan oluşur.
2. Dhuhr (Öğle) Namazı: Bu namaz, güneşin zirveye ulaşığı ve batışı doğru hareket etmeye başladığı zaman kılınır. Dört rekattan oluşur.
3. Asr (İkinci) Namazı: Bu namaz, öğleden sonra, güneşin batışına yaklaştığı zaman kılınır. Dört rekattan oluşur.
4. Maghrib (Akşam) Namazı: Bu namaz, güneş batışından hemen sonra kılınır. Üç rekattan oluşur.
5. İsha (Yatsı) Namazı: Bu namaz, akşamın geç saatlerinde, gecenin tamamen çökmesinden sonra kılınır. Dört rekattan oluşur.

Bunlar İslam'daki beş farz namazdır ve Müslümanların bu namazları belirtilen zamanlarda kılmaları beklenir. Bununla birlikte, her namazdan önce ve sonra sünnet namazları da bulunmaktadır. Sünnet namazlarının kılınması zorunlu olmasa da, Müslümanlar tarafından Peygamber Muhammed'in (SAV) uygulamalarını takibi etmek ve ibadetlerini artırmak için genellikle kılınır.

Ek-10

Namazların cem edilmesi caiz mi konu hakkında mezheplerin görüşlerini verebilir misiniz?

Namazların "cem" edilmesi, yani birleştirilerek kılınması, İslam mezhepleri arasında farklı görüşlere yol açmıştır.

Hanefi mezhebi, normal koşullar altında namazların birleştirilmesine izin vermez. Hanefi mezhebine göre, namazlar belirli zaman dilimlerinde kılınmalıdır ve normal şartlar altında birleştirilmezler. Ancak, yolculukta, hastalıkta veya benzeri durumlarda bu kuralın istisnaları olabilir.

Şafii mezhebi, genellikle Hanefi mezhebiyle aynı tutumu izler ancak bazı istisnalar vardır. Örneğin, Şafii mezhebine göre, çok yoğun yağmur veya kar yağışı gibi hava koşulları nedeniyle namazların birleştirilmesine izin verilir.

Maliki ve Hanbeli mezhepleri, daha geniş koşullar altında namazların birleştirilmesine izin verir. Bu mezhepler, Mekke'deki Kabe'ye hac veya umre ziyaretinde namazların birleştirilmesini kabul ederler.

Şii Jafari mezhebi, belirli durumlarda ve koşullar altında, normal şartlar altında dahil Zohr ve Asr, Maghrib ve İsha namazlarının birleştirilerek kılınmasını kabul eder.

Bu genel bir kavramdır ve detaylar farklı İslam alimlerinin, mezheplerin ve toplulukların görüşlerine göre değişebilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-11

Namazların cem edilmesi caiz mi konu hakkında mezheplerin görüşlerini verebilir misiniz?

Namazların cem edilmesi, birden fazla namazın aynı zamanda ve aynı imam önderliğinde kılınması anlamına gelir. İslam hukukunda namazların cem edilmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Mezhepler arasında bu konuda farklı yaklaşımlar ve hükümler mevcuttur.

Hanefi Mezhebi'ne göre, farz namazlar genellikle cemaatle kılınır. Hanefi mezhebine göre farz namazların cem edilmesi caizdir ve toplu ibadetin teşvik edilmesi gerektiği düşünülür. Ancak, nafle namazların cem edilmesi tercih edilmeyen bir uygulamadır.

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre ise farz namazlar genellikle bireysel olarak kılınır. Bu mezheplere göre farz namazların cem edilmesi, yani birden fazla farz namazı aynı zamanda ve aynı imamla kılmak mekruh veya haram kabul edilir. Bu mezheplerde nafle namazlar da genellikle bireysel olarak kılınır.

Bu mezheplere göre farz namazların bireysel olarak kılınmasının nedeni, Peygamber Muhammed'in (S.A.V) farz namazları genellikle bireysel olarak kılması ve sahabe döneminde farz namazların ayrı ayrı kılınmasıdır.

Ancak, bu mezheplerde bazı istisnai durumlar söz konusu olabilir. Örneğin, Cuma namazı gibi belirli namazlar cemaatle kılınması gereken farz namazlardır ve cem edilir.

Özetlemek gerekirse, Hanefi Mezhebi'ne göre farz namazların cem edilmesi caizdir ve teşvik edilir. Diğer mezheplerde ise farz namazlar genellikle bireysel olarak kılınır ve cem edilmesi mekruh veya haram kabul edilir. Mezhep otoritelerinin görüşlerine ve yerel uygulamalara başvurarak daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak önemlidir.

Ek-12

Namazların cemaatle kılınması farz mı?

Namazların cemaatle kılınması, İslam'da büyük önem taşıyan bir uygulamadır. Peygamber Muhammed, cemaatle kılınan namazın, yalnız kılınan namaza göre çok daha fazla sevap getirdiğini ifade etmiştir. Ancak, cemaatle namaz kılma zorunluluğu mezheplere göre farklılık gösterir.

Hanefi mezhebine göre, cemaatle namaz kılma farz-ı kifaye'dir; yani cemaatten bir kişi kıldığı takdirde diğerlerinin görevi işlemiş olur. Ancak, cemaatle kılınan namazın sevabı daha fazla olduğu için tercih edilir.

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinde ise cemaatle namaz kılma, erkekler için sünnet-ü müekked (Peygamber Muhammed'in sureti uyguladığı ve terk etmediği bir sünnet) olarak kabul edilir.

Özellikle Cuma namazı ve bayram namazları gibi belirli namazların cemaatle kılınması genel olarak zorunlu kabul edilir. Ancak, bir kişinin cemaatle namaz kılınması durumunda, yalnız başına namaz kılması kabul edilebilir.

Bu bilgiler genel bir kavramdır ve detaylar farklı İslam alimlerinin, mezheplerin ve toplulukların görüşlerine göre değişebilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-13

Namazların cemaatle kılınması farz mı?

İslam hukukuna göre, namazların cemaatle kılınması bir sünnettir ve teşvik edilen bir uygulamadır. Cemaatle namaz kılmak, Müslümanların bir araya gelerek toplu ibadet etmesini teşvik etmektedir. Peygamber Muhammed (S.A.V) cemaatle namaz kılmanın önemini vurgulamış ve cemaatle namaz kılmayı teşvik etmiştir.

Ancak, namazın farz olduğu hallerde cemaatle namaz kılma zorunluluğu yoktur. Bireysel farz namazların cemaatle veya tek başına kılınabilir. Cemaatle namaz kılmak sünnet olmasına rağmen, toplumun bir araya gelerek namaz kılması, birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirmekte ve toplumsal dayanışmayı artırır.

Cuma namazı ise İslam hukukuna göre farz olan bir namazdır ve cemaatle kılınması gereklidir. Cuma namazı, Müslüman toplumunda erkeklerin cemaatle kılınması gereken bir ibadettir. Ancak, kadınlar için cuma namazı farz değildir ve istisnaı vardır.

Benzer şekilde, İslam hukukuna göre namazların cemaatle kılınması sünnettir ve teşvik edilir. Farz namazların cemaatle kılınması zorunlu olmasa da toplumun birlik ve beraberliğini güçlendiren bir uygulamadır. Cuma namazı ise farz bir namaz olup, cemaatle kılınması gereklidir.

Ek-14

Oruç tutmanın yasak olduğu günler nelerdir?

İslam'da oruç tutmanın yasak olduğu belirli günler vardır. Bu günler genellikle aşağıdaki gibidir:

1. Eid al-Fitr: Ramazan'ın son gününü takip eden ve Ramazan Bayramı olarak da bilinen bu gün, oruç tutmanın yasak olduğu bir gündür.
2. Eid al-Adha: Kurban Bayramı'nın ilk günü, oruç tutmanın yasak olduğu bir gündür. Kurban Bayramı, genellikle hac dönemiyle çakışır ve dört gün sürer. Bu dört gün boyunca oruç tutmak genellikle yasaktır.
3. Tashriq Günleri: Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri olarak kabul edilen bu günlerde oruç tutmak genellikle yasaktır. Bu günler, Kurban Bayramı'nın ilk gününü takip eden üç gündür.

Bunlar genel kurallardır ve bazı mezhepler ve İslam alimleri farklı görüşlere sahip olabilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Oruç, İslam'ın beş temel direğinden biridir ve Müslümanların Ramazan ayında oruç tutmaları beklenir. Ancak, belirli koşullar altında (örneğin, hastalık veya hamilelik gibi durumlarda), oruç tutmaktan muaf olabilirler.

94 | Çınar-Ekinci, "Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma"

Ek-15

Oruçta hem kazayı hem de kefareti gerektiren durumlar nelerdir?

İslam hukukuna göre, oruç sırasında belli bağı durumlar vardır ki hem kaza orucu tutmayı (oruç bozulduğunda bir başka günde tutulan orucu) hem de kefaret (etlafi amaçlı bir yükümlülük) gerektirebilir. Bu durumlar genellikle orucu bilişli ve isteyerek bozmakta ilgilidir.

En belirgin örnek Ramazan ayında, bilişli olarak ve hiçbir mazeret olmadan orucu bozmaktır. Bu, cinsel ilişkiye girme, bilişli olarak yeme-içme veya bilişli kusma durumlarını içerir.

Eğer bir kişi Ramazan ayında bilişli ve kasıtlı olarak oruç bozarsa, hem kaza hem de kefaret gerektirebilir. Kaza, bozulan orucun bir başka gün tutulmasıdır. Kefaret ise genellikle daha büyük bir yükümlülüktür ve genellikle şunlardan birini gerektirir:

1. İki ay üst üste oruç tutmak.
2. 60 fakiri beslemek.
3. Bir köle azat etmek.

Bunlar genel kurallardır ve bazı mezhepler ve İslam alimleri farklı görüşlere sahip olabilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-19

İslam dinine göre versil zekat olarak değerlendirilebilir mi?

İslam dini, zekat ve vergi kavramlarını farklı şekillerde değerlendirir. Zekat, İslam'ın beş temel ibadetlerinden biri olarak kabul edilen bir mali ibadettir. Zekat, belirli bir miktar serveti olan Müslümanların belirli bir oranda mali yardım yapmasını gerektirir ve bu yardım genellikle fakirler, yoksullar, borçlular, Allah yolunda savaşanlar gibi ihtiyaç sahiplerine ulaştırılır.

Vergi ise devletin toplumsal hizmetleri finanse etmek ve kamu düzenini sağlamak amacıyla bireylerden topladığı yasadır. Vergiler, genellikle hükümet tarafından belirlenen yasalara göre tahsil edilir ve devletin gelir sağlanması ve kamu hizmetlerini finanse etmesine yardımcı olur.

Zekat ve vergi, farklı amaçlar ve uygulamalar ile farklı kurallarla ilişkilendirilen iki farklı kavramdır. Zekat, mali bir ibadettir ve kişinin servetinin belirli bir kısmını ihtiyaç sahipleriyle paylaşmasını gerektirirken, vergi daha genel bir toplumsal sorumluluk olarak devletin finansmanını sağlamaya yöneliktir.

Ancak, bazı ülkelerde İslam ülkelerinde, zekatın belirli bir miktarını veya benzer bir kavramın vergi sistemi içinde yer aldığı uygulamalar bulunabilir. Bu, zekatın vergi sistemine entegre edildiği veya belirli bir oranda gelir vergisi şeklinde tahsil edildiği anlamına gelir. Bu tür uygulamalar, devletin zekatın toplanması ve dağıtılması konusunda rol almasını amaçlar.

Ancak genel olarak zekat ve vergi farklı kavramlar olarak kabul edilir ve İslam'da zekat, ibadetin bir parçasıdır, vergi ise devletin toplumsal hizmetleri finanse etmek için topladığı bir mali yükümlülüktür.

Ek-16

İslam dinine göre yol güvenliği olmayana hac farz mıdır?

Hac, sağlıklı ve mali imkanı olan Müslümanlara farzdır. Ancak İslam hukukunda belirli istisnalar vardır. Bir kişinin hacca gitmesinin güvenli olmaması durumunda, hac görevi genellikle farz olmaktan çıkar.

Yol güvenliği, bu durumda hem fiziksel güvenliği hem de yolculuk koşullarını içerir. Eğer bir kişi hac yolculuğunu güvenli bir şekilde yapamayacaksa, ya da yolculuğun kendisi kişiyi zarar verecekse, bu kişi genellikle hac görevinden muafır.

Bununla birlikte, hac görevinin yerine getirilmesi için güvenlik koşulları iyileştiği takdirde, hac yükümlülüğü tekrar devreye girer.

Unutmayın ki bu bir genel kılavuzdur ve detaylar farklı İslam alimlerinin, mezheplerin ve toplulukların görüşlerine göre değişebilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-20

İslam dini açısından müta nikahı ne anlama gelmektedir? Bu uygulama caiz midir?

Müta nikahı, belirli bir süre için yapılan ve sonunda otomatik olarak sona eren bir evlilik anlaşmasını ifade eder. Bu tür bir evlilik, İslam'ın farklı mezhepleri arasında farklılıklar gösteren bir uygulamadır.

Şii İslam'da, müta nikahı genellikle kabul edilir ve yasaktır. Bu, genellikle bir erkeğin ve bir kadının belirli bir süre için (genellikle belirli bir meblağ karşılığında) evlenmeyi kabul ettiği bir anlaşmayı içerir. Bu süre sonunda, evlilik otomatik olarak aena erer ve tarafların herhangi bir boşanma prosedürüne gerek kalmaz.

Oto yandan, Sünni İslam'da, müta nikahı genellikle kabul edilmez ve haram (yasak) olarak kabul edilir. Sünni alimler, bu tür bir evlilik anlaşmasının, İslam'ın evlilik kurumuna zarar verdiğini ve kadınların haklarını ihlal etme potansiyeli olduğunu belirtirler.

Bu nedenle, müta nikahının caiz olup olmadığına dair bir yanıt, kişinin hangi İslam mezhebine bağlı olduğuna bağlıdır. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-17

Yol güvenliği olmayana hac farzları?

Yol güvenliği olmayana hac farzlarından muafiyetler sağlanmıştır. İslam hukukunda "yol güvenliği" kavramı, hac ibadeti için yolculuk yapacak kişilerin güvenlik riski altında olmalarını ifade eder.

Yol güvenliği olmayan kişilerde hac farzlarından muafiyetler, hem fiziksel güvenlik hem de mali durumlarına ilişkin zorluklar nedeniyle sağlanabilir. Örnek olarak:

1. Fiziksel güvenlik riski: Bir bölgede çatışma, savaş, iç karışıklık veya salgın hastalık gibi nedenlerle yolculuk güvenliği sağlanıyorsa, bu durumda hac farzı ertelenebilir veya muafiyet uygulanabilir.
2. Mali durum: Hac yolculuğu için gerekli mali kaynakları sağlamakta zorlanan kişilerde muafiyetler uygulanabilir. Örneğin, mali zorluklar nedeniyle, hac yolculuğu için ihtiyaçları karşılamak için zor durumda olan kişilerde hac farzından muafiyetler sağlanabilir.

Yol güvenliği olmayana hac farzlarından muafiyetler sağlanması, İslam hukukunda dini ibadetlere yasakları kaldırma yetkisine bir örnek değildir. Bu muafiyetler, kişilerin görevlerini ve mali durumları göz önünde bulundurularak değerlendirilir.

Ancak, bu tür muafiyetlerin uygulanmasıyla ilgili detaylı kurallar ve yorumlar, yerel İslam alimlere ve hac yetkililerine danışılarak belirlenir. Özellikle, yol güvenliği olmayana hac farzlarından muafiyet sağlanmasıyla ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için bu yetkililere başvurmak önemlidir.

Ek-21

mahkeme kararıyla boşanma İslam hukukuna göre boşanma sayılır mı?

İslam hukukunda boşanma genellikle bir kocanın eşinden boşanma kararı alması ve bu kararı açıkça ifade etmesi şeklinde gerçekleşir. Bu, genellikle "talak" adı verilen bir süreç içerir. Ancak modern toplumlarda, birçok Müslüman ülke, boşanma sürecinin daha adil ve düzenli olmasını sağlamak için hukuk sistemine daha fazla düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler genellikle kadınların haklarını korumak ve çocukların çıkarlarını gözetmek amacıyla yapılmıştır.

Mahkeme kararıyla boşanma, modern İslam hukuku uygulamalarının bir parçasıdır ve genellikle kabul edilir. Ancak, bir mahkeme kararının bir boşanmayı resmileştirmesi için genellikle belirli prosedürlerin ve koşulların yerine getirilmesi gerekir. Örneğin, bir mahkeme genellikle boşanma sürecinde adaletin sağlanması için çeşitli koşulların yerine getirilmesini sağlar. Bu koşullar genellikle nafaka ödemeleri, çocukların velayeti ve eşlerin mal varlıklarının bölünmesi gibi konuları içerir.

Bu genel bir kılavuzdur ve detaylar farklı İslam alimlerinin, mezheplerin ve toplulukların görüşlerine göre değişebilir. Ayrıca, boşanma süreci, hukuk sisteminin özellikleri ve yerel adetler de dahil olmak üzere bir kişinin yaşadığı ülkeye ve bölgeye bağlı olarak değişebilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-18

İslam dinine göre vergi zekat olarak değerlendirilebilir mi?

Vergi ve zekat, İslam hukukunda genellikle ayrı olarak ele alınır.

Zekat, İslam'ın beş temel direğinden biridir ve Müslümanların, belirli koşullar altında, sahip oldukları belirli türden varlıkların belirli bir yüzdesini ihtiyaç sahiplerine vermesi gerekliliğini belirtir. Zekatın amacı, toplumdaki ekonomik adaleti sağlamak ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmektir.

Oto yandan, vergi, genellikle devlet tarafından toplanan ve kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılan bir ödemeyi ifade eder. Vergi ödemeleri genellikle kişinin gelirin, mülkiyetine veya tüketimine dayalıdır ve genellikle zorunludur.

Zekat ve vergi arasındaki bu temel farklılıklar nedeniyle, çoğu İslam alimi, vergi ödemelerinin zekat yükümlülüğünü yerine getirmediğini belirtir. Yani, bir Müslüman, zekat yükümlülüğünü yerine getirmek için vergi ödemediğini iddia edemez. Zekatın amacı ve vergi ödemelerinin amacı arasındaki bu temel farklılık nedeniyle, her ikisi genellikle ayrı ayrı ele alınır.

Ancak, bu konuda kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir. İslam hukukunun uygulanması ve yorumlanması, farklı mezhepler, ülkeler ve topluluklar arasında büyük ölçüde değişiklik gösterebilir.

Ek-22

İslam dinine göre yemin kefareti nedir?

İslam'da yemin, önemli bir durum veya eyleme ilgili olarak verilen söz veya taahhüt olarak görülür. Bir kişi bir yemini bozarsa, bu durum genellikle yemin kefareti gerektirir.

Yemin kefareti, genellikle aşağıdaki seçeneklerden birini içerir:

1. On fakiri veya yoksulu beslemek. Genellikle her bir kişi için yemek miktarı, bir kişinin normal bir günü için gereken miktara eşittir.
2. Bir köle azat etmek. Bu seçenek, modern zamanlarda genellikle uygulanabilir değildir, çünkü kölelik çoğu yerde yasadışıdır.
3. Eğer bir kişi yukarıdaki iki seçeneği de yerine getiremiyorsa, üç gün oruç tutması gerektirir.

Yemin kefareti, yeminin önemini ve verilen sözün tutulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bir yemini bozmanın ciddi sonuçları olduğunu ve bu eylemin toplumda ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için bir fırsat olabileceğini gösterir.

Unutmayın ki bu bir genel kılavuzdur ve detaylar farklı İslam alimlerinin, mezheplerin ve toplulukların görüşlerine göre değişebilir. Kesin bir yanıt almak için, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Çınar-Ekinci, “Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma” | 95

Ek-23

İslam dinine göre zina nedir? Zinanın cezası nedir?

İslam'da zina, evli olmayan bir kişinin cinsel ilişkiye girmesi veya evli bir kişinin eşi dışında biryle cinsel ilişkiye girmesi olarak tanımlanır. İslam hukukunda, zina büyük bir günah olarak kabul edilir ve ciddi sonuçları olabilir.

Zinanın İslam hukukundaki cezası, farklı mezhepler ve topluluklar arasında değişiklik gösterebilir, ancak genel olarak, zina suçunun belirlenmesi için oldukça yüksek standartlar vardır. İddiaya desteklenmek için genellikle dört tanığın görüşü gerektiği, ki bu pratiğin uygulanması zorlaştırır. Bu, kişinin özel hayatının korunmasını ve yanlış suçlamaların önlenmesini önemli olduğunu vurgular.

Sünni İslam'da, evli bir kişinin zina yapmasının cezası recm (taşlanarak öldürülme) olarak belirtilirken, bazıları bir kişi için ceza genellikle yüz kırbağıdır. Ancak bu cezaların uygulanması, modern dönemde çoğu Müslüman ülkede oldukça nadirdir ve genellikle ciddi insan hakları endişelerine yol açar.

Şii İslam'da, zina cezası genellikle kırbağıyla ve hapis cezasını içerir, ancak yine de uygulama farklılıkları gösterebilir.

Bu konuda kesin bir yanıt arıyorsanız, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir. İslam hukukunun uygulaması ve yorumlanması, farklı mezhepler, ülkeler ve topluluklar arasında büyük ölçüde değişiklik gösterebilir.

Ek-24

İslam dinine göre ölen kişinin borçlarını kim öder?

İslam hukukunda (şeriat), bir kişi öldüğünde, borçlarının ödemesi önceliklidir. Yani, kişinin borçları varsa, bu borçları mirasından önce ödemelidir. Kişinin mirası, borçları ödendikten sonra mirasçılara dağılır.

Eğer kişinin borçlarını ödeyecek kadar mal varlığı yoksa ve borcu ödemek için miras bıraktığı mal varlığı yeterli değilse, borcu geri kalan kısmı genellikle affedilir ve mirasçıların bu borcu ödeme yükümlülüğü olmaz.

Ancak, bir mirasçı veya başka bir kişi borcu ödemeyi gönüllü olarak kabul ederse, bu kabul edilebilir ve takdir edilir bir davranış olabilir. Ayrıca, birçok İslam topluluğunda, borçlu kişinin ölümünden sonra topluluk üyelerinin borcu ödemesine yardımcı olması yaygın bir uygulamadır.

Bununla birlikte, bu tür konularda kesin bir tavsiye almak için yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız önemlidir. İslam hukukunun uygulaması ve yorumlanması, farklı mezhepler, ülkeler ve topluluklar arasında büyük ölçüde değişiklik gösterebilir.

Ek-25

İslam dinine göre ölen kişinin borçlarını kim öder?

İslam hukukuna göre, bir kişinin ölümü durumunda borçları ödenmelidir. Ölen kişinin borçları, ölen kişinin mal varlığından veya geride bıraktığı mirasından ödenmelidir. İslam hukukunda borçları ödenmesi, borçlu kişinin mal varlığından öncelikte yapılır ve diğer borçlar mal varlığını karşılamıyorsa, geride kalan mirasçılar borçları ödemekte sorumludur.

İslam hukukunda mirasçılar, ölen kişinin mirasını paylaşan kişilerdir ve genellikle belirli bir mirasçı sıralamasına göre hak sahibi olurlar. Mirasçılar arasında eş, çocuklar, anne, baba ve kardeşler gibi yakın akrabalar yer alabilir. Borçlar, ölen kişinin mal varlığından önce mirasçılar tarafından ödenmelidir. Eğer mirasın büyüklüğü borçları karşılamıyorsa, mirasçılar borçları ödemekle yükümlüdürler. Bu, ölen kişinin aile üyeleri ve mirasçıları arasında bir sorumluluk ve paylaşma düzenlemesini gerektirir.

Ancak, İslam hukukunda borçların ödemesi, mirasın düzgün bir şekilde tespit edilmesi ve paylaşılması gerektiği için hukuki süreçleri içerir. Borçların ödemesi ve miras paylaşılması konularında yerel İslami otoritelerin veya hukuki uzmanların yönergelerine ve öğretilerine başvurmak önemlidir. Bu, adaletin sağlanması, mirasçılar arasında anlaşmazlıkların önlenmesi ve İslam hukukuna uygun bir şekilde hareket edilmesi için gereklidir.

Ek-26

İslam dinine göre organ bağışi caiz midir?

Organ bağışi hakkında İslam hukukunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı İslam alimleri organ bağışını kabul ederken, diğerleri bu konuda daha çekingen olabilmektedir.

Organ bağışını destekleyen alimler, İslam'ın insan hayatını koruma ve iyilik yapma prensiplerini vurgularlar. Bu alimlere göre, organ bağışi, bir bağışta insan hayatını kurtarabilir veya yaşam kalitesini önemli ölçüde artırabilir, bu nedenle organ bağışi, bu etkenleri ağırlayabildiği sürece caizdir.

Öte yandan, bazı alimler organ bağışının, İslam hukukunun insan bedeninin dokunulmazlığına ve bütünlüğüne aykırı prensiplerine aykırı olduğunu belirtirler. Bunlar arasında bazıları, ölümlerin sonra bedene zarar verme veya insan bedeninin parçalarını "ticaret" yapma konusundaki endişelerini dile getirirler.

Bununla birlikte, genel olarak, birçok İslam hukuku otoritesi ve İslam alimi organ bağışını kabul eder ve teşvik eder, özellikle bağışın bir hayatı kurtarmak veya yaşam kalitesini önemli ölçüde iyileştirmek için yapılması durumunda.

Bu konuda kesin bir yanıt arıyorsanız, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir. Bu tür meseleler genellikle çok kişiseldir ve genellikle kişinin inançlarına, etik değerlerine ve kişisel durumuna bağlıdır.

Ek-27

İslam dinine göre organ bağışi caiz midir?

İslam dininde organ bağışi konusu, İslam hukukçuları arasında farklı görüşlere sahip olan bir konudur. Organ bağışıyla ilgili olarak İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Hadislerde doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, organ bağışının İslam'a uygun olup olmadığı konusunda çeşitli yorumlar ve tartışmalar mevcuttur.

Bazı İslam hukukçuları, organ bağışını İslam'a uygun bir şekilde değerlendirirler. Onlara göre, organ bağışi, başka bir insanın hayatını kurtarmak veya yaşam kalitesini iyileştirmek gibi insani amaçlarla gerçekleştirilen bir eylemdir. Bu görüşe göre, organ bağışi, Allah'ın rızasını kazanmak, iyilik yapmak ve insanlık hizmeti olarak kabul edilebilir.

Diğer İslam hukukçuları ise organ bağışını daha temkinli bir şekilde ele alırlar. Onlara göre, organ bağışi, bazı şartlar altında ve dikkatli bir şekilde gerçekleştirilirse caiz olabilir. Bu şartlar arasında, kişinin organını bağışlamak istemesi, bağışın gönüllü olması, organın alıcaya gerçekten fayda sağlanması, tıbbi etik ve yasal çerçeveye uygun olması gibi faktörler yer alır.

Yine de, organ bağışi konusunda hassasiyet ve dikkat göstermek önemlidir. Organ bağışıyla ilgili olarak yerel dini otoritelerin görüşlerini dikkate almak, tıbbi ve etik yönergeleri takip etmek, bağış sürecini güvenli ve meşru bir şekilde gerçekleştirmek önemlidir.

Sonuç olarak, organ bağışi konusu İslam hukukçuları arasında farklı yorumlara sahip olup, net bir hüküm bulunmamaktadır. Kişi, organ bağışi yapmayı düşünüyorsa, yerel dini otoritelerin görüşlerini ve tıbbi etik standartları göz önünde bulundurarak, içsel vicdanını rehber olarak bir karar vermelidir. İslam'ın temel prensipleri olan merhamet, yardımlaşma ve insanlık hizmeti gözlemlenerek, organ bağışi caiz ve ahlaklı bir eylem olarak kabul edilebilir.

Ek-28

İslam hukukunda estetik ameliyat caiz midir?

İslam hukukunda, her konunun doğrudan belirli bir hükümlerle ele alınmadığı durumlar olabilir ve bu tür durumlar genellikle İslam hukukçuları tarafından analiz edilir. İslam hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde estetik ameliyatlara ele alacak olursak:

1. Tedavi Amaçlı Estetik Ameliyatlara: Doğuşta bir deformasyonu düzeltmek, bir kazadan dolayı yüzünü veya bedeninin bir kısmını kaybeden birini tedavi etmek, ciddi sağlık sorunlarına yol açabilecek bir durumu düzeltmek gibi durumlar genellikle caiz görülür. Bu tür ameliyatlara, İslam'ın korumayı hedeflediği beş temel değerden biri olan "hayatın korunması" ilkesi çerçevesinde değerlendirilir.
2. Güzelleşme Amaçlı Estetik Ameliyatlara: Ancak, güzellik uğruna yapılan ve sağlıkla ilgili herhangi bir ihtiyaç olmaksızın yapılan estetik ameliyatlara farklı yorumlara sahiptir. Bazı İslam hukukçuları bu tür ameliyatlara, Allah'ın yarattığı doğal şekli değiştirmek olarak görür ve bunları genellikle haram veya en azından mekruh olarak nitelendirir. Ancak diğer bazı hukukçular, kişinin vücudu üzerindeki kontrol hakkı ve kişisel özgürlük gibi ilkeleri göz önünde bulundurarak, bu tür ameliyatlara şartlar altında caiz görebilir.

Sonuç olarak, bu konuda birçok farklı görüş vardır ve genellikle kişinin kendi inancına ve içtihadına dayalıdır. Ayrıca, her türlü tıbbi müdahale olduğu gibi, estetik ameliyatlara da hastanın bilgilendirilmiş onayını gerektirir ve riskleri ve faydaları dikkatlice değerlendirilmelidir. Her durumda, bir müftü veya İslam hukuku uzmanına danışmak genellikle en iyisidir.

Ek-29

İslam dinine göre dövme yaptırmak haram mı?

Dövme yaptırmanın İslam dinindeki durumu, farklı İslam alimleri ve okulları arasında değişiklik gösterebilir. Ancak genellikle kabul gören görüş, dövmenin haram olduğu yönündedir.

Bu görüş, hadislerde belirtilen bazı ifadelerle dayanmaktadır. Örneğin, Sahih Buhari ve Sahih Muslim'in hadis koleksiyonlarında, Hz. Muhammed'in dövmeyi yasakladığı belirtilir. Aynı hadislerde, dövme yaptıran ve yapan kişilerin lanetlendiği ifade edilir.

Bununla birlikte, dövme yaptırmının haram kılınmasının altında yatan sebepler arasında vücut sağlığına zarar verme potansiyeli ve Allah'ın yarattığı bedene kalıcı bir şekilde müdahale etme durumu gibi hususlar yer alır.

Bu nedenle, İslam dinine göre dövme yaptırmının genelde kabul edilen görüşü haram olduğudur. Ancak her zaman olduğu gibi, kişisel dini meselelerde bir din adamı veya alimle konuşmak en iyisi olabilir.

96 | Çınar-Ekinci, "Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma"

Ek-30

İslam dinine göre dövme yaptırmak haram mı?

İslam dininde dövme yaptırmak konusu da İslam hukukçuları arasında farklı görüşlere sahip olan tartışmalı bir konudur. İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Hadislerde dövme hakkında doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, dövme konusunda İslam'ın genel prensiplerine ve ahlaki değerlerine başvurulur.

Bazı İslam hukukçuları dövme yaptırmayı doğrudan yasaklar ve haram olarak değerlendirirler. Dövmenin vücudu değiştirmek, Allah'ın yaratığına müdahale etmek ve bedenini doğal güzelliğini değiştirmek anlamına geldiğini savunurlar. Ayrıca, dövme yapmanın İslam'ın önemli bir prensibi olan bedeninin korunması ve sağlığının muhafaza edilmesine aykırı olabileceğini ileri sürerler.

Diğer İslam hukukçuları ise dövme yapmanın caiz olabileceğini veya mekruh (istenmeyen) olduğunu belirtirler. Onlara göre, dövme yapmak dinen yasaklanmamış bir eylem olduğu için doğrudan haram sayılmaz. Ancak, aşırıya kaçmak, süslenmek veya bedene zarar verecek şekilde dövme yapmak sakıncalı olabilir.

Özetle, dövme yapmanın İslam dinine göre haram mı, mekruh mu yoksa caiz mi olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Kişi, bu konuda dini otoritelerin görüşlerini dikkate alarak ve içsel vicdanının rehberi olarak bir karar vermelidir. Aynı zamanda, dinen tavsiye edilen bedenini sağlığını koruma ve güzelliğini vurgulama prensiplerini de göz önünde bulundurmak önemlidir.

Ek-33

İslam hukukuna göre sigorta-kasko caiz mi?

İslam hukukçuları arasında sigorta ve kasko gibi finansal ürünlerin hukuki statüsü konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konuda farklı yorumlar ve tartışmalar mevcuttur.

Bazı İslam hukukçuları, sigorta ve kaskonun İslam hukukuna uygun olduğunu savunurlar. Bu görüşe göre, sigorta ve kasko gibi finansal ürünler, risklerin dağıtılmasına ve olası zararların karşılanmasına yönelik önlemlerdir. Sigorta, kazalar, hasarlar, doğal afetler gibi beklenmedik olaylar karşısında maddi güvence sağlayabilir ve riski paylaşma prensibine dayanabilir.

Diğer İslam hukukçuları ise sigorta ve kaskonun bazı yönlerinin İslam hukukuna uygun olmadığını savunurlar. Bu görüşe göre, sigorta ve kasko gibi finansal ürünlerde geleneksel sigorta modellerinde faiz veya kumar benzeri unsurlar yer alabilir. Ayrıca, bazı sigorta türlerinde müşteriye sunulan poliçe, zarar durumunda tazminat alınması garantisiz olarak değerlendirilebilir ve bu, gharar (belirsizlik) prensibine aykırıdır.

Yine de, bazı İslam hukukçuları sigortanın temel prensiplerine uygun alternatif modeller geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bunlar arasında takafül olarak bilinen İslami sigorta, riski ortaklaşa paylaşma ve karşılıklı yardımlaşma prensiplerine dayanır.

Bu konuda kesin bir hüküm vermek zordur, çünkü İslam hukuku, gelişen finansal ürünler ve modern sigorta modelleri hakkında doğrudan hükümler içermemektedir. Dolayısıyla, sigorta ve kasko gibi finansal ürünlerin caiz olup olmadığı konusunda kişi, içtihad ve yerel dini otoritelerin görüşlerini dikkate alarak ve içsel vicdanının rehberi olarak bir karar vermelidir.

Ek-31

İslam dinine göre mevlit okutmanın hükmü nedir?

Mevlit, genellikle bir ölüm, doğum, düğün veya benzeri bir olayı anmak için düzenlenen bir toplantıdır. Bu toplantılar genellikle Kur'an okuma, dua etme ve bazen dini ilahiler veya şiirler okuma etkinliklerini içerir. "Mevlit" terimi ayrıca Hz. Muhammed'in doğumunu anlatan bir dini şiiri ifade eder ve bu şiir genellikle bu tür toplantılarda okunur.

Mevlit okutmanın İslam hukukundaki statüsü, farklı İslam alimleri ve mezhepler arasında farklılık gösterebilir.

Bazı İslam alimleri, Mevlit okutmayı bir sünnet veya müstehap (tavsiye edilen) uygulama olarak kabul eder. Onlar, bu toplantıların toplumu bir araya getirdiğini, İslami öğretileri teşvik ettiğini ve Allah'ı ve Peygamberi anmanın bir yolu olduğunu belirtirler.

Diğer İslam alimleri ise mevlit okutmanın İslam'ın ilk dönemlerinde var olmadığını, bu nedenle bid'at (dini uygulamada yenilik) olduğunu ve dolayısıyla kaçınılması gerektiğini belirtirler.

Bu nedenle, mevlit okutmanın caiz olup olmadığına dair kesin bir yanıt vermek zordur ve genellikle kişinin kendi inançlarına ve mezhebine bağlıdır. Kesin bir yanıt arıyorsanız, yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız genellikle en iyisidir.

Ek-34

İslam dinine göre erkeklerin ipek elbise giymesi haram mıdır?

İslam dininde erkeklerin ipek elbise giymesinin haram olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler vardır, ancak en yaygın kabul gören görüş, erkeklerin ipek giysileri giymelerinin genellikle haram olduğudur.

Bu görüş, İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed'in hadislerine dayanmaktadır. Sahih Bukhari ve Sahih Müslim gibi hadis koleksiyonlarında, Hz. Muhammed'in altın ve ipek giysileri erkeklerle haram kıldığı belirtilir. Bu yasaklama genellikle, ipek giysilerin dünya hayatının lükalarına aşırı düşkünlüğü teşvik etme potansiyeli ve genellikle kadınlara özgü olan bir şeyi erkeklerin kullanmasının uygun olmadığı düşüncesi üzerine kuruludur.

Ancak, İslam hukukunda çoğu konuda olduğu gibi, bu konuda da farklı görüşler ve yorumlar vardır. Örneğin, bazı alimler, ipek içeren kıyafetlerin bir kısmının giyilebileceğini belirtirler. Ayrıca, sağlıkla ilgili bir nedeni olan erkeklerin ipek giymesi genellikle caiz görülür.

Bu konuda kesin bir görüş belirlerken, bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız genellikle en iyisidir. Bu, genellikle durumunuzun özelliklerine ve kişisel inançlarınıza bağlıdır.

Ek-32

İslam hukukuna göre sigorta-kasko caiz mi?

İslam hukukunda sigorta ve kasko caiz olup olmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. İslam hukukunda, "gharar" (belirsizlik) ve "riba" (faiz) yasaktır ve bu iki prensip, sigorta sözleşmelerinin İslami uygunluğuna ilişkin tartışmaların merkezinde yer alır.

1. Gharar (Belirsizlik): İslam hukuku, belirsizliği içeren sözleşmelerin genellikle yasaktır. Bazı İslam alimleri, sigorta sözleşmelerinde bir belirsizlik unsuru olduğunu ve dolayısıyla bu tür sözleşmelerin haram olduğunu belirtirler. Bu belirsizlik, sigorta primlerinin karşılığında ne alınacağına (örneğin, bir kaza meydana gelirse veya gelmezse) dairdir.
2. Riba (Faiz): Bazı İslam alimleri, getenkesel sigorta sözleşmelerinin faiz içerdiğini ve bu nedenle haram olduğunu belirtirler. Bu, genellikle sigorta şirketinin müşterinin primlerini yatırıma yönlendirdiği ve bu yatırımlardan elde edilen faiz gelirlerini kullandığı durumlar için geçerlidir.

Bununla birlikte, son yıllarda İslami finans sektöründe büyük bir gelişme olmuştur ve birçok İslami sigorta (Takafül) şirketi, gharar ve riba unsurlarını çıkarmak için alternatif sigorta modelleri sunmaktadır.

Sonuç olarak, sigorta ve kaskonun caiz olup olmadığına dair kesin bir yanıt vermek zordur ve genellikle bireysel bir karardır. Bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir.

Ek-35

Erkeklerin ipek elbise giymesi haram mı?

İslam dininde erkeklerin ipek elbise giymesi konusu da İslam hukukçuları arasında farklı görüşlere sahip olan bir konudur. İpek elbise giymesi konusunda Kur'an ve Hadislerde doğrudan bir haramlık ifadesi bulunmamaktadır. Ancak, İslam hukukçuları bu konuda farklı yorumlar yapmışlardır.

Bazı İslam hukukçuları, erkeklerin ipek elbise giymesinin haram olarak değerlendirirler. Bu görüşe göre, erkeklerin ipek giymesi, lüks ve gösterişe kaçmak anlamına gelebilir ve İslam'ın mütevazilik prensiplerine aykırıdır.

Diğer İslam hukukçuları ise ipek elbise giymenin erkekler için genel olarak caiz olduğunu ifade ederler. Bu görüşe göre, erkeklerin ipek giymesi sıradan bir süslenme veya konfor amacı taşır ve İslam'ın ahlaki değerlerine uygun olabilir. Ancak, aşırıya kaçmadan ve gösteriş yapmadan kullanılması önemlidir.

İpek konusunda genel bir prensip olarak, bazı İslam hukukçuları ipeğin kadınlara için daha uygun olduğunu belirtirlerken, erkeklerin ipek kullanmasının kadınlara kadar hassas bir konu olmadığını ifade ederler.

Sonuç olarak, erkeklerin ipek elbise giymesinin İslam dinine göre haram olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kişi, bu konuda dini otoritelerin görüşlerini dikkate alarak ve içsel vicdanının rehberi olarak bir karar vermelidir. İpek elbise giyme konusunda mütevazilik ve aşırıya kaçmama prensiplerini göznetmek önemlidir.

Çınar-Ekinci, “Yapay Zekâ Tabanlı Uygulamaların Dini Soruları Cevaplama Yetenekleri: ChatGPT ve Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvaları Bağlamında Bir Karşılaştırma” | 97

Ek-36

İslam dinine göre erkeklerin altın takması haram mıdır?

İslam alimlerinin çoğu, erkeklerin altın takmasını haram olduğunu belirtir. Bu görüş, hem Kur'an'a hem de Hadis'e dayanmaktadır.

Sahih Hadis koleksiyonlarından biri olan Sahih Bukhari'de, Hz. Muhammed'in altın ve ipek giymeyi erkeklerle haram kıldığı belirtilir. Bu yasak, altın ve ipek giysilerin dünya hayatının lükslerine ağır düşkünlüğü teşvik etme potansiyeli ve bu malzemelerin genellikle kadınlara özgü olduğu düşüncesi üzerine kurulmuştur.

Ancak, tüm İslam alimleri bu konuda hemfikir değildir. Özellikle Şii İslam'da, erkeklerin altın takmasını haram olduğu görüşü genellikle kabul görmez. Bu alimler genellikle altın ve ipek giymenin, bunların lüks ve gösteriş unsuru olarak kullanılmadığı süreçte erkeklerle haram olmadığını belirtirler.

Her zaman olduğu gibi, bu tür bir meselede kişisel bir karar verirken yerel bir İslam hukuku uzmanına veya alimine danışmanız tavsiye edilir. İslam fıkhiinde birçok meselede olduğu gibi, bu konuda da farklı yorumlar ve görüşler vardır.

Ek-37

Erkeğin altın takması caiz mi?

Erkeğin altın takması konusu İslam hukukçuları arasında farklı görüşlere sahip olan bir konudur. İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Hadislerde erkeklerin altın takmasına dair doğrudan bir yasaklama bulunmamaktadır. Bu nedenle, erkeklerin altın takması konusunda İslam hukukçuları arasında çeşitli görüşler mevcuttur.

Bazı İslam hukukçuları, altın takmanın erkekler için haram olduğunu savunurlar. Bu görüşe göre, altın takmak erkekler için lüks ve süslenme amaçla taşınmakta ve İslam'ın mütevazî olma prensiplerine aykırı düşmektedir.

Diğer İslam hukukçuları ise altın takmanın erkekler için genel olarak caiz olduğunu ifade ederler. Bu görüşe göre, altın takmak erkekler için bir süslenme veya zîynet olarak kabul edilebilir, ancak ağırlığa kaçılmamalıdır. İslam ahlaki değerlerine uygun bir şekilde, gösterişten kaçınılarak ve mütevazîlik prensiplerine dikkat edilerek altın takılabilir.

Bu konuda İslam hukukçuları arasında görüş farklılıkları bulunsa da, çoğunluğun eğilimi altın takmanın erkekler için caiz olduğu yönündedir. Ancak, kişinin kendi içsel vicdanına ve yerel dini otoritelerine tavsiyelerine başvurması önemlidir. Altın takmanın dini hükümlere aykırı bir şekilde ağırlığa kaçınması ve süslenme amacıyla yapılması, İslam'ın ahlaki değerlerine uygun olması önemlidir.